

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Lesní třída ve školní družině

Bakalářská práce

Studijní program: B7505 – Vychovatelství
Studijní obor: 7505R004 – Pedagogika volného času
Autor práce: **Tereza Skálová**
Vedoucí práce: Mgr. Jana Modrá

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Tereza Skálová
Osobní číslo: P14000226
Studijní program: B7505 Vychovatelství
Studijní obor: Pedagogika volného času
Název tématu: Lesní třída ve školní družině
Zadávací katedra: Katedra pedagogiky a psychologie

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl:

Sestavit program na jeden měsíc pro třídu lesní družiny

Požadavky:

- nastudovat odbornou literaturu a analyzovat poznatky z odborné literatury
- vytvořit program školní družiny určený jak pro pobyt venku (v lese), tak i ve třídě
- realizovat vybraný program a zaznamenat reflexe žáků
- zhodnotit, případně upravit program dle reflexe a zkušeností z realizace

Metody:

- projektová výuka
- práce v terénu
- evaluační metody

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

DANIŠ, Petr. 2016. Děti venku v přírodě: ohrožený druh? : proč naše děti potřebují přírodu pro své zdraví a učení. Praha: Ministerstvo životního prostředí. ISBN 978-80-7212-610-1.

NEUMAN, Jan, 2000. Dobrodružné hry a cvičení v přírodě: [od 9 do 99 let]. Vyd. 3. Praha: Portál. ISBN 80-7178-405-2.

SLOUPOVÁ, Miroslava, 2011. Rok s krtkem: [náměty pro práci s předškolními dětmi]. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-775-6.

PÁVKOVÁ, Jiřina, 2002. Pedagogika volného času. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál. ISBN 80-7178-711-6.

VOŠAHLÍKOVÁ, Tereza , 2012. Ekoškolky a lesní mateřské školy: praktický manuál pro aktivní rodiče, pedagogy a zřizovatele mateřských škol. 2., aktualiz. vyd. Praha: Ministerstvo životního prostředí. ISBN 978-80-7212-593-7.

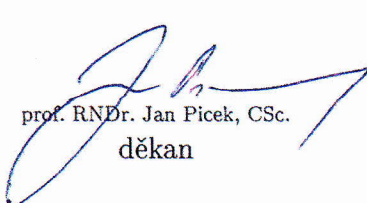
Vedoucí bakalářské práce:

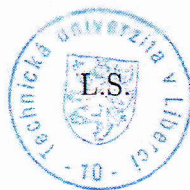
Mgr. Jana Modrá

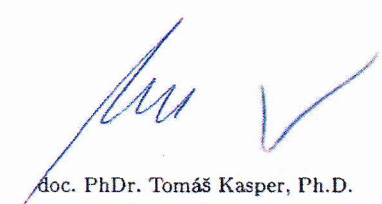
Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání bakalářské práce: **1. května 2017**

Termín odevzdání bakalářské práce: **25. května 2018**

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 20. června 2017

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Anotace

Práce se zabývá problematikou slabého vztahu velkoměstských dětí k přírodě. Obsahuje náhled na některé přístupy k výchově mládeže, resp. rozvíjení jejich vztahu k přírodě.

Cílem této práce je připravit program pro třídu lesní družiny, částečně jej realizovat a zhodnotit reakce dětí.

První část se věnuje stručné charakteristice směrů enviromentální výchovy.

Druhá část představuje samotný jednoměsíční program pro školní družinu s lesním programem. Rovněž popisuje jeho částečnou realizaci s konkrétní třídou a závěrečné zhodnocení dosažených cílů.

Klíčová slova: Lesní mateřské školky, les, školní družina, program

Annotation

This work deals with the issue of the weak relationship of urban children to nature. It contains a preview of some approaches to the education of youth, or the development of their relationship to nature.

The aim of this work is to prepare the program for the class of forest preschool, partly to implement and evaluate the reaction of the children.

The first part is devoted to a brief characteristics of the directions of environmental education.

The second part represents the one-month program for the school club with the forest program. Also describes its partial implementation with a specific class and the final evaluation of the achieved goals.

Keywords: Forest kindergartens, forest, school club, program

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Teoretická východiska - Inspirativní prameny	10
2.1. Základní myšlenka výuky v přírodě o přírodě.....	10
2.1.1. Skauting	10
2.1.2. Woodcraft – Liga lesní moudrosti.....	13
2.1.3. Přínos výuky o přírodě v přírodě pro děti.....	16
2.2. Lesní mateřská škola.....	21
2.2.1. Vlastní zkušenosti z lesní mateřské školy.....	22
2.3. Školní družina	23
2.3.1. Vlastní zkušenosti ze školní družiny.....	26
2.4. Charakteristika mladšího školního věku.....	27
3. Metodologie	30
3.1. Charakteristika programu.....	30
3.2. Materiály a podmínky k přípravě programu	32
4. Návrh programu Lesní družiny	33
4.1. Nástin možnosti práce ve specializovaném oddělení.....	33
4.2. Motivace	33
4.3. Plán práce na 1.měsíc.....	34
4.3.1. První týden - Roční období a Jaro.....	34
4.3.2. Druhý týden - Hmyz	46
4.3.3. Třetí týden - Les.....	56
4.3.4. Čtvrtý týden - Živočichové - v lese.....	65
5. Diskuze a Závěr - zhodnocení úspěšnosti metod a postupů	71
5.1. Zhodnocení programu.....	71
5.2. Autoevaluace.....	72
6. Zdroje:.....	73
7. Seznam příloh	75

Seznam použitých zkratk:

LMŠLesní mateřská škola

MŠ.....Mateřská škola

MŠMT.....Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Test MOT..... test hrubé motoriky

ZŠ.....Základní škola

1. Úvod

Lesní třída ve školní družině

V roce 2012 jsem se setkala v rámci kurzu pro pracovníky v sociálních službách se zaměřením na péči o děti se školkou s integrovaným lesním programem. Byla jsem překvapena rozdílným přístupem k výchově a vzdělávání a zároveň nadšena způsobem, jak program v takové školce probíhá. Neklade se tam důraz na jednotnost v činnostech, nyní všichni budeme dělat toto, ani na slepou poslušnost, ale na to, aby se děti chovaly správně, aniž by o tom přemýšlely. Navíc velká část denního programu se odehrává venku, a to za každého počasí.

Sama jsem jako malá vyrůstala v rodině, která trávila v přírodě velmi mnoho času. S rodiči jsem od raného věku jezdila na trampy, v devíti letech jsem začala chodit do skautského oddílu a od té doby mám k přírodě velice blízko. Když vidím, jak daleko mají k přírodě pražské děti, je mi z toho smutno. Nemyslím tím jen vzdálenost konkrétní, k nejbližšímu lesu, myslím tím, že děti přírodu téměř neznají, neumějí se v ní chovat a poradit si být s těmi nejjednoduššími problémy, se kterými by se venku mohly setkat.

Proto jsem se rozhodla, že se to pokusím změnit alespoň tam, kde mohu. Celou svou dosavadní činnost vychovatelky na základní škole, kde pracuji, jsem strávila s dětmi v areálu školy. Ve třídě mám třicet dětí a bylo mi řečeno, že s tolika dětmi nesmím sama ani na procházku. Proto trávíme odpoledne pouze na stále stejném hřišti před školou. Vystřídali jsme už desítky her, ale o přírodě se tam děti mnoho nedozvědí. Vidí ji jen přes plot. Některé děti sice s rodiči vyjíždějí na venkov, ale velké množství dětí tráví svůj život pouze na tomto pražském sídlišti a ani o prázdninách se moc ven nedostanou. Rodiče nemají čas se jim věnovat nebo je to třeba ani nenapadne, protože ani jim se v mládí nikdo nevěnoval. Děti jsou často neohrabané, nešikovné, neumějí se v přírodě chovat a neumějí se zabavit bez pomoci dospělých nebo elektronických přístrojů. Neuvědomují si souvislosti dění v přírodě a její důležitost pro nás

život. Nechápu, proč je tak důležité přírodu chránit a zachovat ji pro budoucí generace. Nevidí ještě souvislost mezi vodou v řekách a přehradách a vodou v jejich kohoutku nebo mezi množstvím zeleně a čistotou vzduchu, který dýcháme.

Chtěla bych proto do své pedagogické činnosti zařadit jakousi formu lesní školky. Po dohodě s vedením školy bych chtěla rodičům nabídnout jinou formu trávení času ve školní družině. Víím, že zřejmě nebude schůdné zařadit tento program každý den, ale dvakrát či třikrát týdně by se to povést mohlo. Možná i jedno odpoledne týdně by byl dobrý začátek, který by mohl být postupně rozšiřován, podle toho, jaký by měl tento program ohlas.

Hned za naší školou začíná přírodní rezervace Prokopské údolí. Ráda bych připravila plán, jak v něm trávit čas pravidelně, za každého počasí, v každé roční době. Chci, aby děti poznaly, co jim příroda může poskytnout, aby v ní, jak se říká, uměly „přežít“ a třeba si i užít zábavu a legraci, aniž by ji poškodily. Chtěla bych probudit v dětech takovou lásku k přírodě, jakou v sobě cítím já, protože si myslím, že kdo má rád přírodu, nemůže být špatný člověk.

2. Teoretická východiska - Inspirativní prameny

Při tvorbě svého programu chci vycházet ze čtyř zdrojů, které jsou osvědčené a prověřené. Jedná se o školní družinu, lesní mateřskou školu, Skauta - Junáka a Woodcraft - Ligu lesní moudrosti. Nejprve definuji jednotlivé prameny a potom se pokusím na jejich základě sestavit vlastní program, který by mohl být realizován v městské školní družině.

2.1. Základní myšlenka výuky v přírodě o přírodě

2.1.1. Skauting

(zdroj: www.skaut.cz)

Skaut byl původně anglickou organizací jen pro chlapce, byl přípravou na vojenskou službu. Zakladatel Robert Baden-Popel je učil přežít v přírodě a sloužit vlasti.

Posláním hnutí v současné době je podporovat rozvoj osobnosti dětí a mladých lidí, jejich duchovních, mravních, intelektuálních, sociálních a tělesných schopností. Cílem je připravenost jedince plnit povinnosti k sobě samým, bližním, vlasti, přírodě a celému lidskému společenství.

V českých zemích zavedl skaut, známý také jako junáctví, v roce 1911 středoškolský profesor Antonín Benjamin Svojsík a stal se také prvním starostou nové skautské organizace u nás. Značný vliv na utváření českého skautingu měl i americký přírodovědec, malíř a spisovatel E. T. Seton a jeho myšlenka woodcraftu. Tomuto tématu se budu věnovat níže. Náš český skauting se od počátku lišil od anglického tím, že kladl větší důraz na pobyt v přírodě a romantismus oproti anglickému důrazu na křesťanské základy.

V průběhu času byl u nás skauting několikrát zakázán. Poprvé nacisty, potom dvakrát komunisty – v roce 1948, v roce 1968 byl obnoven a 1970 opět zakázán. Pokaždé byl v první možné chvíli opět obnoven, potřetí to bylo po roce 1989. Vyplývá z toho, že jeho myšlenka je natolik silná, že přežije i

úporné zakazování. Lidé si vždy našli nějakou dočasnou náhradu (například turistické oddíly mládeže) a v nejbližší možné chvíli navázali na původní organizaci. Junák – český skaut získal po roce 1989 nový program, pracuje s genderově smíšenými oddíly, inovuje výchovné prostředky a snaží se oslovit nejmladší generaci, která preferuje jiné způsoby trávení volného času, než tomu bylo před čtyřiceti lety. Přesto v jeho programu zůstává to, co se ve světě již trochu vytrácí – klasické táboření v přírodě.

Hodnoty, kamarádství, vlastenectví - to však zůstává. Skautské heslo „Buď připraven“ je pravdivé a pravého skauta provází celý život.

Děti organizované ve Skautu jsou vychovávány k čestnosti, úctě k hodnotám a lásce k přírodě s cílem záměrné výchovy dobrého občana.

Skautské hnutí je založeno na třech principech, které se promítají do skautského slibu i zákona. Udávají směr celému skautskému hnutí:

- odpovědnost za sebe a svůj rozvoj,
- spolupráce, pochopení a odpovědnost vůči druhým lidem i životnímu prostředí,
- hledání duchovních hodnot, které člověka přesahují.

Skautská výchovná metoda je ucelený systém, který se snaží vést mladého člověka na cestě jeho osobního růstu. Mezi hlavní prostředky patří:

- respektování mravních hodnot
- týmová práce v malých skupinách
- sebevýchova
- motivace dětí pomocí příběhů
- pobyt v přírodě
- programy vedoucí k seberozvoji
- průvodcovská role dospělých
- služba společnosti
- prostředí pro nové kamarádké vazby
- děti se učí týmové práci

Skauting je organizace rozšířená po celém světě, má členské základny ve dvou stech šestnácti státech, chybí pouze v těch totalitních, jako je Kuba nebo Severní Korea. To také dokazuje, jak je tato myšlenka nosná, stále moderní a oblíbená.

(zdroj: www.skaut.cz)

2.1.2. Woodcraft – Liga lesní moudrosti

(zdroj www.woodcraft.cz)

Předchůdcem tohoto hnutí je výchovné hnutí, jehož vznik inicioval Angličan Ernest Thompson Seton – malíř, přírodovědec a spisovatel. Ten v létě r. 1902 použil woodcrafterské prvky v motivačním programu (systém orlích per), kterým zaujal (a usměrnil) skupinu chlapců, která považovala jím zakoupené pozemky v Americkém Connecticutu za své teritorium. Posunul pravý význam tohoto slova (opracování dřeva) a změnil jeho vnímání na „přežití ve volné přírodě“.

Setonovu antipatii vůči Baden-Powellově modelu založeném na vojenské hierarchii sdílel přesvědčený pacifista, český přírodovědec a pedagog počátku dvacátého století Miloš Seifert. Ten v Setonovi našel idol, vůči němuž bez výhrad vzhlížel a cele se oddal propagaci jeho hnutí u nás.

Liga lesní moudrosti vznikla tedy jako soupevník českého skautingu. Členové hnutí woodcraft chtěli být více v přírodě, obdivovali indiány a jejich vztah k přírodě. Nechtěli přírodu využívat k přežití, ale žít s ní v souladu. K naplnění svých cílů si vytvořili

Woodcrafterský zákon, který zní:

Čtyři světla, zažehnutá z velkého ústředního ohně, jsou krása, pravda, síla a láska. Říkají:

Buď čistý, silný a vždy ochraňuj přírodu.

Mluv pravdu, buď pokorný, hraj čistě podle pravidel.

Buď odvážný, mlčenlivý a poslouvej.

Buď laskavý, ochotně pomáhej, žij radostně.

Zde je plné znění těchto zákonů:

Toto je světlo krásy. Vyznačují z něho tyto tři paprsky:

Buď čistý, ty sám i místo, kde žiješ. Není dokonalé krásy bez čistoty těla, duše a jednání. Tělo je posvátným chrámem ducha, uctívej proto své tělo. Čistota prospívá především tobě, pak lidem kolem tebe a ti, kdož zachovávají tento zákon, skutečně slouží své zemi.

Buď silný. Rozuměj svému tělu a měj k němu úctu. Je to chrám ducha, a není-li zdravé, nemůže být silné ani krásné.

Ochraňuj všechny neškodné tvory pro radost, kterou dává jejich краса. Chraň stromy, květiny a obzvlášť dávej pozor na oheň v lese i ve městě.

Toto je světlo pravdy. Vyzařují z něho tyto tři paprsky:

Považuj své čestné slovo za svaté. To je zákon pravdy a pravda je moudrost.

Hraj poctivě, neboť poctivá hra je pravda a falešná hra znamená zradu.

Buď pokorný. Uctívej Velkého Ducha a respektuj víru jiných, neboť nikdo nezná celou pravdu a každý, kdo pokorně věří, má právo na naši úctu.

Toto je světlo síly. Vyzařují z něho tyto tři paprsky:

Buď statečný. Odvaha patří k nejvznešenějším vlastnostem. Strach je u kořene každého zla. Neohroženost znamená sílu.

Mlč, dokud hovoří starší, a prokazuj jim úctu i jinak. V době zkoušky je mlčení těžší než mluvení, ale nakonec bývá silnější.

Buď poslušný. Poslušnost je základní povinnost na cestě lesní moudrosti. Poslušnost znamená sebeovládání a to je jádrem zákona.

Toto je světlo lásky. Vyzařují z něho tyto tři paprsky:

Buď laskavý. Vykonej aspoň jednu nezištnou službu denně - i kdybys měl třeba jen rozšířit štěrbinu v místech, kde vyráží na povrch pramínek.

Ochotně pomáhej. Konej své povinnosti pro povznášející pocit, který dává služba, neboť člověk čerpá ze služby sílu.

Buď veselý. Raduj se z toho, že žiješ - neboť každá rozumná radost, kterou můžeš získat nebo dát, je nezničitelný poklad, který se dvojnásobí pokaždé, když se o něj rozdělíš s jiným člověkem. (zdroj www.woodcraft.cz)

Zde je vidět, že pojetí vztahu k přírodě je v Lize více romantické, ideje však mají shodné se Skautingem – snaží se, aby vychovali členy, kteří budou čestní, spravedliví a budou chránit ostatní lidi a přírodu – tedy život.

2.1.3. Přínos výuky o přírodě v přírodě pro děti

Dnešní městské děti nejsou příliš zvyklé chodit do přírody. Pokud nechodí do přírody s rodiči nebo nenavštěvují nějaký oddíl, nevědí, jak se v přírodě chovat. Pokud mají nějaké znalosti, mají je jen z programu o přežití v televizi. Umějí sice od tří let ovládat tablety a mobily, ale když přijdou ven, tak se leknou trávy či nějakého brouka. Pokud se píchnou nebo škrábnou, hned mají pocit, že vykrvácí. Nemluvě o tom, že nejsou samostatné, vše za ně dělají rodiče a ony to samé potom očekávají od učitelů a vychovatelů.

Může se to ale změnit například díky tomu, že začnou chodit do skautského oddílu, kmene ligy lesní moudrosti či je rodiče jako malé dají do lesní školky. Všechny tyto organizace učí děti hodnotám, vztahu k přírodě, vztahům mezi lidmi. Děti jsou pak empatičtější, umějí se lépe chovat jak k přírodě, tak k sobě navzájem.

Poměrně novou institucí jsou u nás lesní mateřské školy. Není jich mnoho, neboť legislativní založení takové lesní školky je složité a i její provozování je poměrně náročné – minimálně musí mít místní předpoklady, tedy musí stát v dosahu lesa, a dodržovat všechna normy dané zákonem. Také existují předsudky ze strany některých rodičů k takovým školkám, připadá jim, že péče o děti je v nich na nižší úrovni, což je veliký omyl. Podle studií, které byly prováděny, jsou děti z lesních školek stejně dobře připraveny na školní docházku jako děti z klasických mateřských škol z hlediska sociálního a činnostního, ale navíc mají znalosti o přírodě, jsou sebevědomější a mají zdravé vztahy mezi sebou. Vědí, že každá akce má i svou reakci. Rozvíjí se jim sociální kompetence, zvyšuje se schopnost sebepojetí. Mají rozvinutou jemnou motoriku a rozvíjí si také představivost. Zlepšuje se jim fyzická zdatnost, prostorová orientace a jsou méně nemocní.

Jedním z testů, kterým byl zkoumán rozdíl mezi dětmi navštěvujícími běžnou mateřskou školu a lesní mateřskou školu je například test „Vliv pobytu dětí

v přírodě na rozvoj motoriky a kreativity“ autorky Sarah Kiener, která v roce 2009 sledovala rozdíly mezi dětmi, které navštěvovaly běžnou mateřskou školu, integrovanou lesní mateřskou školu a samostatnou lesní mateřskou školu. Dovednosti dětí byly hodnoceny na začátku a na konci školního roku pomocí standardizovaných testů (hrubá motorika: Test MOT 4–6, Zimmer&Volkamer, grafomotorika: Screening Test Naville & Weber, vypichování obrázků; kreativita: test kreativity předškolních a školních dětí Krampen, např. verbální doplňování nedokončených obrázků). Dále bylo sledováno rodinné zázemí dětí pozorováním interakcí rodič – dítě a hodnocením rozhovorů s rodiči. Sledovaný vzorek činil nakonec 181 dětí: 4 třídy lesní mateřské školy (63 dětí), 5 tříd integrované lesní mateřské školy (62 dětí), 5 tříd běžných mateřských škol (56 dětí). Výsledky studie ukazují, že děti ze samostatných lesních mateřských škol profitují z častého kontaktu s přírodou v rozvoji hrubé motoriky a kreativity. Vykázaly nadprůměrný pokrok mezi dvěma měřeními. Také rodiče hodnotí rozvoj motoriky u svých dětí pozitivněji než v ostatních typech mateřských škol. Ve sledování kreativity vykázaly děti z lesní mateřské školy nadprůměrný pokrok mezi dvěma měřeními. Děti z běžných mateřských škol měly např. méně nápadů v testu „kolik různých kreseb lze vytvořit z předkresleného oválu“ (po statistickém vyrovnaní věku průměrně 5 nápadů, zatímco děti z lesních mateřských škol 7). V testování jemné motoriky (test grafomotorika a vypichování) nejlépe dopadly děti z integrovaných lesních mateřských škol. Tento výsledek naznačuje, že v rozvoji dětí hraje důležitou roli pestrost příležitostí. Při pobytu v přírodě lze do nabídky činností zařadit cílené aktivity (skládání obrázků z drobných přírodnin, vázání uzlů atd.) s aktivitami typickými pro předškolní „přípravku“ (stříhání, lepení, malování). Pobyt v interiéru má pro rozvoj dítěte rovněž svůj nezastupitelný význam, a je proto součástí programu.

Častou obavou rodičů je tedy otázka připravenosti dětí, trávících hodně času v přírodě, na školní docházku. Přejít z mateřské školy do základní představuje

obecně velkou změnu pro dítě. Pokud se nejen způsob práce, ale i prostředí výrazně liší, pak je oprávněnou otázkou, zda to nebude mít negativní dopad na adaptaci a další rozvoj dítěte, zejména v první třídě základní školy. Této otázce věnoval své doktorské studium Petr Haefner z univerzity v Heidelbergu. V provedeném výzkumu (Haefner, 2002) vyplnilo 103 pedagogů prvních tříd základních škol ze šesti spolkových zemí v Německu dotazníky pro 230 dětí, které alespoň jeden rok navštěvovaly lesní mateřskou školu a 114 dětí, které navštěvovaly běžnou mateřskou školu. V dotazníku bylo celkem 42 dotazů rozděleno do 6 oblastí (faktorů) dovedností dětí, které pedagogové hodnotili na škále 1 (nejlepší) – 6 (nejhorší). Hodnotícími kritérii bylo šest oblastí:

1. Motivace – trpělivost – koncentrace
2. Sociální jednání
3. Spolupráce při vyučování
4. Hudební dovednosti
5. Poznávací dovednosti
6. Pohybové dovednosti

Těchto šest oblastí lze vztáhnout k pěti klíčovým kompetencím, které definuje český Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (2004):

1. Kompetence k učení (poznávací dovednosti)
2. Kompetence k řešení problémů (motivace – trpělivost – koncentrace)
3. Kompetence komunikativní (hudební dovednosti)
4. Kompetence sociální a personální (sociální jednání, spolupráce při vyučování)
5. Kompetence činnostní a občanské (pohybové dovednosti)

Výsledek shrnuje tabulka, jejímž zásadním sdělením je víceméně vyrovnané hodnocení dětí z lesních mateřských škol a mateřských škol. Častý pobyt v přírodě tedy děti nediskvalifikuje, ani nezanedbává v přípravě na přechod do základní školy. Stejně jako v běžné mateřské škole je předškolákům třeba věnovat pozornost a zařazovat činnosti určené k přípravě na základní školu. Může jít o různé pracovní listy, cílené zařazování „školních hodin“, kdy děti tráví určitý čas v interiéru u stolu, nebo o pravidelné návštěvy školy (dohoda o využití družiny či tělocvičny základní školy). Takové aktivity mohou usnadnit přechod do nového prostředí a přivykání novému způsobu práce.

Tabulka:

Dovednosti dětí z	běžných MŠ	LMS v první třídě ZŠ
Koncentrace a trpělivost	2,28	2,09
Sociální chování	2,21	2,01
Spolupráce	2,51	2,16
Hudební dovednosti	2,39	2,26
Poznávací dovednosti	2,00	1,95
Pohybové dovednosti	1,84	1,82

Z tabulky vyplývá mírně převažující pozitivní hodnocení pedagogů dětí navštěvujících lesní mateřské školy.

Tabulka byla publikována ve sborníku Člověk + příroda = udržitelnost?: Texty o proměně vztahů lidí k přírodě, environmentální výchově a udržitelnosti. Praha: Zelený kruh, 2009

(zdroj: Tereza Vošahlíková, Ekoškolky a lesní mateřské školy, praktický manuál pro aktivní rodiče, pedagogy a zřizovatele mateřských škol, vydalo

Ministerstvo životního prostředí České republiky v r. 2010, vydání první)

Myslím si proto, že pokud budeme vycházet z těchto pramenů a zařadíme program navazující na ně, mohou dnešní městské děti pouze získat.

2.2. Lesní mateřská škola

Základním znakem lesní mateřské školy je, že většina programu probíhá venku, a to za každého počasí.

U nás v České republice máme lesní školky a lesní třídy při mateřské škole. Obě tyto varianty byly inspirovány vlnou z Německa a tam se tato myšlenka dostala ze severovýchodních zemí. Lesní školky nemají u nás ještě úplně ujasněné legislativní podmínky, proto nejsou státní, jen soukromé. Lesní třídy při mateřské škole mohou být v každé školce, která má přístup k přírodě. V těchto školkách probíhá program tak, že ráno se děti sejdou ve školce, dopoledne tráví za každého počasí venku v přírodě, k obědu se vrací do budovy mateřské školy, kde mají i polední spánek, a odpoledne absolvují program v budově nebo v její zahradě. V některých mateřských školách s touto třídou se děti mohou samy rozhodnout, zda půjdou ven na program nebo zda zůstanou ve třídě. Minimální doba, kterou by děti měly strávit venku, jsou 2 hodiny denně.

V jedné takové mateřské škole jsem se zúčastnila půlročního kurzu. Děti, které chodily za každého počasí ven, na mne působily tak, že jsou šťastnější, samostatnější, „dospělejší“. Samoobslužnost u oběda, při převlékání a při dalších aktivitách u nich byla zřetelně lepší než u dětí, které se programu vůbec neúčastnily. Vždy když bylo blátivější počasí, přišly děti zpět do školky sice úplně špinavé, ale šťastné a spokojené. Po obědě, kdy měly odpočívat, neměly tyto děti problém lehnout si na své matrace, poslouchat pohádku nebo spát.

Tyto děti, které mají venku relativní volnost, většinou brzy pochopí, že platí určitá pravidla, která musí dodržovat, protože je to pro ně bezpečné.

Děti v běžné mateřské škole jsou pod neustálým dohledem svých učitelek, mají řízenou veškerou činnost kromě bezpečného hraní v herně ve třídě nebo na zahradě školy v bezpečnostními atesty schválených prostorách. Nesetkají se s žádnými nástrahami, vše je jim usnadňováno, a ony se tak nenaučí vyrovnat se ani s těmi nejmenšími problémy, které je mohou v životě potkat. Jejich sebevědomí se nerozvíjí tím, že by získávaly osobní zkušenosti a praxi v

přírozeném prostředí, ale jsou neustále hlídány a regulovány. Také vztahy s ostatními dětmi se při venkovním programu budují na trochu jiných základech, než ty v řízeném kolektivu. Venku záleží na tom, jak si vzájemně pomůžou, jak se na sebe mohou spolehnout, jak spolu mohou něco sdílet. Samozřejmě jsou také neustále dozorovány učitelkou, ta ale zasahuje do jejich činnosti daleko méně, hlídá hlavně jejich bezpečí a usměrňuje jejich hry a činnosti. Už to, že děti vidí denní změny v přírodě, jim dává dobrou představu o plynutí času a nevyhnutelnosti změn v životě. Poznávají souvislosti a vztahy mezi jevy, které mohou v přírodě pozorovat. Hnízdění ptáků, jejich přilet a odlet, vymezování teritorií, vzhled stromů a ostatních rostlin v lese během jednotlivých ročních období a podobně.

2.2.1. Vlastní zkušenosti z lesní mateřské školy

V roce 2012 jsem se setkala se školkou s integrovaným lesním programem. Děti ráno přišly do školky, ve třídě si chvíli hrály, po svačince šly do parku a vracely se do třídy až k obědu. Po obědě spaly a další program měly už shodný s jinými typy školek. Když však byly venku, věnovaly se činnostem, které nejsou úplně obvyklé – neměly uměle opracované herní systémy hýřící barvami ani plastové kyblíčky a prosátý písek v pískovišti. Hrály si na kládách, na trávě, používaly nožíky k opracování klacíků, učily se, jak se který strom jmenuje, jak vypadá na jaře, jak v létě či v zimě. Poznaly rozdíly mezi jednotlivými rostlinami a viděly, jak se příroda mění během roku. Nešlo o nějaké plánované vyučování, děti získávaly znalosti i dovednosti zdánlivě tak nějak „mimoděk“, přesto měla jejich činnost svůj směr a organizovanost danou učitelkami. Překvapivě nedocházelo k žádným úrazům, děti program přijímaly s naprostou samozřejmostí. Autorita učitelek byla budována na základě jasných pravidel bezpečnosti a děti neměly potřebu ji zpochybňovat. Práce v této lesní školce mě velmi bavila a byla to pro mne zásadní zkušenost. Viděla jsem, že budovat vztah k přírodě se dá už u těch nejmenších dětí a není to vlastně vůbec velký problém.

2.3. Školní družina

(zdroj www.msmt.cz)

Podle definice Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy jsou školní družiny taková školská zařízení, která poskytují zájmové vzdělávání žákům z jedné nebo několika základních škol podle vlastního vzdělávacího programu, který jim umožňuje výrazně se profilovat podle zájmů a potřeb žáků. Školní družina slouží výchově, vzdělávání, rekreační, sportovní a zájmové činnosti žáků v době mimo vyučování.

Je přednostně určena nejmladším žákům (1. až 5. třída), případně i dětem v přípravné třídě jedné nebo více základních škol a dětem v přípravném stupni jedné nebo více základních škol speciálních. K pravidelné denní docházce lze přijímat i žáky druhého stupně základní školy, žáky nižšího stupně šestiletého nebo osmiletého gymnázia nebo odpovídajících ročníků osmiletého vzdělávacího programu konzervatoře. Ve školních družinách probíhá pestrá nabídka zájmových činností ve známém prostředí, které dává dětem pocit bezpečí, a pro rodiče je finančně dostupná.

Počet školních družin zůstává v posledních pěti letech stabilní – např. ve školním roce 2012/13 jich existovalo v České republice 3 974, ve školním roce 2014/15 poskytovalo zájmové vzdělávání již 4 004 školních družin. Počet žáků zapsaných ve školních družinách v souladu se zlepšující se demografickou situací na prvním stupni základní školy roste. Ve školním roce 2014/15 stoupl počet zapsaných žáků ve školních družinách o cca 18 tisíc ve srovnání se školním rokem 2013/14. Ve školním roce 2014/15 navštěvovalo školní družinu 301 990 účastníků. Podíl žáků ve školních družinách vztažený k počtu žáků 1. stupně meziročně stoupá, a v posledních pěti letech překračuje hranici 50 % (57,0 % všech žáků 1. stupně v roce 2014/15 oproti 55,3 % v roce 2012/13). Ve školním roce 2016/17 poskytovalo služby 4 045 školních družin, které navštěvovalo 330 094 žáků 1. stupně základních škol (což představuje 58,0 % všech žáků 1. stupně). S rostoucím počtem dětí na 1. stupni základních škol se

zvyšoval také zájem o školní družiny. Ve školním roce 2016/17 stoupl počet zapsaných žáků ve školních družinách o více než 12 tisíc ve srovnání se školním rokem 2015/16.

(zdroj www.msmt.cz)

	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17
Počet školních družin	3 974	3 981	4 004	4 020	4 045
Počet zapsaných žáků	269 935	284 177	301 990	317 740	330 094
Podíl na počtu žáků 1. stupně základních škol	55,3%	56,2%	57,0%	57,6%	58,0%
Počet školních klubů	526	540	552	572	591
Počet zapsaných žáků	44 950	44 547	44 873	46 980	47 149
Podíl na počtu žáků 2. stupně ZŠ a nižších ročníků víceletých středních škol a konzervatorií	12,5%	12,3%	12,3%	12,7%	12,5%

(zdroj www.msmt.cz)

Z uvedené statistiky vyplývá, že počet dětí, které navštěvují školní družiny, je velice vysoký a tudíž je velký i vliv, který družiny na vývoj nejmladší populace mají. Jako instituce navazující časově svou činností na školní výuku je družina omezena v kreativité tvorby svých plánů činnosti. Většina žáků využívajících služeb školní družiny navštěvuje zároveň i různé jiné zájmové útvary jako kroužky, třídy základních uměleckých škol, sportovní oddíly a podobně a málokdy se stává, že by všichni přihlášení žáci trávili celou dobu provozu družiny společně. Zároveň je třeba umožnit dětem, aby si odpočinuly od dopolední výuky, a je tedy vhodné zařazovat na úvod pobytu v družině spíše relaxační činnosti. Tento systém nedovoluje aplikaci nějakého naprosto pravidelného programu, kterého by se účastnili všichni. Vždy je třeba využít chvíli, kdy je ve třídě relativně větší počet žáků, kteří by se programu mohli účastnit. Omezující je také to, že žáci odcházejí z družiny v různou dobu domů a stává se, že musí přerušit rozdělanou práci před dokončením. Toto vše znemožňuje systematickou práci, ale umožňuje zařazovat prvky nějakého programu podle aktuální situace.

Velkou roli hraje v práci družin motivace žáků. Jejich dopolední program, tedy výuka, je náročný, a děti jsou různě unavitelné. Záleží tedy na schopnostech

vychovatelky, zda dokáže děti namotivovat tak, aby se zaujetím plnily daný program. Ten musí být natolik silný a přitažlivý, aby jejich zájem udržel. Musí být pestrý a hravý, ale zároveň mít spojující dlouhodobý motiv, který děti k programu přitáhne. Také spolupráce dětí na přípravě programu je pro ně atraktivní, děti rády plní úkoly, které pomáhaly připravovat. Jejich účast je pro nás pomocí, protože nám mohou dát zpětnou vazbu v tom, co zvládnou a co se jim líbí.

2.3.1. Vlastní zkušenosti ze školní družiny

Přestože nemám vystudovanou středu školu pedagogického směru, vždy jsem chtěla pracovat s dětmi. Ve svém volném čase jsem se věnovala trenérství, jezdila jsem jako vedoucí na dětské tábory, zkrátka práci s dětmi jsem vyhledávala. Účastnila jsem se různých kurzů, které se různým způsobem také věnovaly výchově dětí. Nakonec jsem se rozhodla úplně opustit své zaměstnání i původní povolání a skutečně se věnovat práci s dětmi.

Do školní družiny při základní škole jsem nastoupila před čtyřmi lety. Nadšená, s velkými plány, co bych chtěla s dětmi dělat. Bohužel mé představy a realita byly každá někde jinde. Ve svých představách jsem s dětmi dělala projekty, trávila s nimi čas venku, hrála hry.

V realitě jsem se dostala pouze k tomu, že jsem hlídala na hodinkách čas a posílala děti na kroužky a domů. Venku trávíme jednu hodinu odpoledne na vycházce.

I v tomto systému jsem se hledala, až jsme se našla. V září podle rozvrhu připravuji režim dne. Je důležité, aby děti i v družině měly jakýsi pevný rámcový plán a mohly se na něj spolehnout – kdy se odpočívá, kdy se jde ven, kdy mají možnost sportovat či hrát hry. V rámci tohoto režimu lze zařadit velké množství různých aktivit.

Tím, že je u nás zavedena inkluze, chodí do naší základní školy děti s různými poruchami chování a ty vyžadují pevný režim, který jim organizuje čas - i kvůli nim toto připravuji. Díky tomuto řádu, který děti mají a vědí, co je čeká, se na určité činnosti těší. Rychleji si zvykají na změny oproti mateřské škole. Moje zkušenost je tedy jiná než moje původní představa, přesto tuto práci mám ráda. Doufám, že se nakonec k té své původní představě nějak dopracuji.

2.4. Charakteristika mladšího školního věku

Program je koncipován pro první až druhý ročník základní školy, tedy mladší školní věk.

Toto období je jednoznačně vymezeno nástupem dítěte do školy, což v naší společnosti probíhá obvykle mezi šestým až sedmým rokem věku dítěte. Závisí tedy na zralosti centrální nervové soustavy (a samozřejmě sociokulturních zvyklostech), kdy se dítě stane školákem. Někteří autoři (Vágnerová, 2012) rozdělují mladší školní věk do dvou dílčích fází:

- **raný školní věk** trvá od nástupu do školy cca dva roky, je pro něj charakteristická změna sociálního postavení i různé vývojové proměny, které se projevují především ve vztahu ke škole
- **střední školní věk** trvá cca od osmi let dítěte do jedenácti let, tedy do doby, kdy dítě přechází na 2. stupeň ZŠ a začíná dospívat, v průběhu této fáze dochází k různým změnám, které lze považovat za přípravu na dobu dospívání

Nicméně přechod mezi těmito dvěma obdobími není nijak zřetelný, není vymezen žádnou zásadní fyzickou přeměnou. Období mladšího školního věku někteří autoři charakterizují jako období relativního klidu. Změny v průběhu tohoto období samozřejmě probíhají (hlavně v oblasti kognitivního rozvoje), ale nezdají se tak převratné a bouřlivé jako v předchozích a následujících obdobích. Například psychoanalýza považuje toto období za období latence, vývoj však samozřejmě pokračuje plynule a trvale. Relativní emoční vyrovnanost a klid v tomto období jsou velmi důležité, neboť dítě má prostor soustředit se na posun v kognitivním vývoji, zkoumání světa a plnění školních požadavků.

Období mladšího školního věku můžeme také charakterizovat jako věk střízlivého realismu, základní snahou dítěte je pochopit okolní svět a věci v něm doopravdy. Děti se zaměřují na to, co je, jak to je, jak věci fungují apod.

To je velký rozdíl oproti předchozímu období, kdy vnímání, myšlení i jednání předškolního dítěte bylo velmi závislé na jeho vlastních přáních a fantaziích a realita pro něj nebyla příliš důležitá. Naopak v následujícím období dospívání se již děti nesmíří s tím co je, ale snaží se pochopit a navrhnout, co by mělo být, hledají obecně platné principy apod. Touha dětí v mladším školním věku pochopit, jak funguje svět, se promítá v podstatě do všech jejich zájmů, do řeči, kresby, písemných projevů, výběru knih, můžeme ji dobře sledovat i v průběhu her apod.

Nejčastějším kritériem je tělesný vývoj dítěte a jeho zdravotní stav. V období vstupu do školy se nápadně mění tělesné proporce. Dochází k protažení postavy, prodlužují se končetiny. Rychlou orientační zkouškou je dosažení tzv. filipínské míry, kdy ruka natažená přes vzpřímenou hlavu dosáhne na ušní lalůček na druhé straně hlavy. S proměnou tělesných proporcí totiž úzce souvisí změny v ovládání těla. Dítě je schopno přesnějších pohybů, které dříve nezvládalo, a které jsou nezbytné pro úspěšné zvládnutí psaní, lépe také koordinuje automatické a volní pohyby.

Značnou roli při vstupu do školy hraje věk dítěte, který je orientačně stanoven šestiletou věkovou hranicí. V prvním ročníku se tedy sejdou děti, které šesti let dosáhly již téměř před rokem s dětmi, které jej právě dovršily. Věkový rozdíl dále zvyšují děti s odkladem školní docházky. Dlouholeté psychologické výzkumy ukázaly na významný rozdíl mezi dětmi staršími a mladšími, které i přes své dobré nadání mají tendenci vyznačovat se větší nesamostatností, hravostí a nesoustředěností.

Kognitivní vývoj v období mladšího školního věku je charakterizován přechodem od názorného (intuitivního) myšlení do stadia konkrétních operací. Schopnost uvést dvě a více dimenzí do vzájemného vztahu a udržet je v mysli současně roste, dítě je schopno různých transformací v mysli současně. Chápe identitu, reverzibilitu, vzájemné spojení různých myšlenkových procesů do

jedné sekvence. Lépe chápe příčinné vztahy, opouští postupně antropomorfické myšlení.

Rozvíjí se tvořivé, kreativní myšlení – přináší nové a rozmanité způsoby řešení místo jediného správného, což je potřeba podporovat, rozvíjet.

Začíná se rozvíjet kauzální uvažování – přesvědčení o příčině jevů.

3. Metodologie

3.1. Charakteristika programu

Pro téma Lesní třída v družině jsem se rozhodla během své práce ve školní družině. Zde jsem zjistila, že málokteré dítě z mé skupiny chodí s rodiči do přírody a v důsledku toho si přírody neváží a neví, jak se k ní a v ní chovat. Chovají se „spotřebitelsky“, to znamená, že nerecyklují, neuvědomují si nevratnost některých zásahů člověka do přírody, nepřipadá jim důležité o ni pečovat, udržovat ji. Proto jsem se rozhodla vymyslet program, který by děti do přírody dovedl, seznámil je s ní a umožnil jim získat základní vědomosti o ní. Program je koncipován na celý školní rok.

Vzhledem k omezenému rozsahu této bakalářské práce zde není možné zpracovat podrobně program celý, proto se v rámci práce omezím na navržení celkové koncepce programu a podrobněji zpracuji program pouze pro jeden měsíc. Vybrala jsem si měsíc duben, kde s dětmi zkoumáme jaro a povídáme si o jaru. Tedy o období, kdy příroda ožívá, rodí se mláďata a začínají růst rostliny, vykvétat květy, přirůstat větve stromů. Jde tedy o to, aby děti poznaly některé druhy jarních květin, zvířat a změn v přírodě v jarním období.

Cílem tohoto programu je dětem ukázat, že se nemají v přírodě čeho bát, naopak, že jsou její součástí. Naučí se dívat se na přírodu zkoumavými očima, více jí naslouchat, rozeznávat její zvuky. Naučí se například poznat, co je jedlé a co nejedlé. Naučí se základům stopování a poznávání některých zvířat podle stop či trusu. Vše se budou učit hravou formou a vše si prakticky vyzkoušíme, prozkoumáme pod lupou.

Děti tráví většinu času doma, proto je tento program připraven tak, aby trávily v lese nebo na louce minimálně 6 hodin týdně poznáváním, hraním her a utužováním kolektivu. Děti by se měly naučit, jak se mají v přírodě chovat, jak ji chránit, ale i využívat ve svůj prospěch. Cíl je to velký, ale i částečné

naplnění či naplnění těch menších cílů mě potěší.

Program je připravován tak, aby shrnul vědomosti, které se děti učí ve třídě.

Tyto vědomosti prožily, prozkoumaly všemi smysly a porovnaly s tím, co se dozvěděly ve vyučování. Jde o učení hrou, na kterou ve výuce není prostor. Program je vymyšlený na 2-3 hodiny denně, střídá se program ve třídě a program venku.

Jako hlavní znaky dětí tohoto věku vidím neposednost a zvědavost. Proto je důležité měnit často činnost, vědomosti podávat formou hry a dodržovat režim. Ve třídě školní družiny je počítáno se třiceti dětmi, proto je s tímto počtem počítáno i v programu.

Dopředu je domluvené s rodiči, že si děti budou vyzvedávat v danou dobu po programu.

Program je koncipován na celý školní rok, aby procházel všemi ročními obdobími a děti mohly celoročně pozorovat změny v přírodě, vyzkoušely si různé aktivity během roku, které k danému ročnímu období patří.

Trasy vycházek jsou naplánované přes pole, mezi loukami, Prokopským údolím, kde je smíšený les, teče zde Dalajský potok, jde se podél vlakové trati, můžeme se zastavit v lomu Opatřilka - Červený lom, což je pěkná přírodní památka. Trasa je vždy vymyšlená tak, aby se šlo co nejvíce přírodou, po cestě je spousta míst, kde se dá zastavit a zahrát si hry.

3.2. Materiály a podmínky k přípravě programu

Pro přípravu programu Lesní družiny je dobré nějaký podobný program zažít, vědět o tomto tématu tolik, abyste mohli znalosti předávat dál. Je dobré projít si knihy s hrami, přírodopis, co děti probírají ve škole. Najít si metody učení v lese, které zaujmou a se kterými se vám bude dobře pracovat. Pomůcky nejsou do lesa potřeba, většina je jich v lese a dají se šikovně použít. Na program ve třídě je pomůcek třeba, ale nejsou to pomůcky, které by ve třídě už nebyly nebo nešly sehnat. Připravila jsem i několik pracovních listů, není však obtížné vyrobit si pracovní listy vlastní, které budou reflektovat aktuální přírodní podmínky.

4. Návrh programu Lesní družiny

4.1. Nástin možnosti práce ve specializovaném oddělení

Toto oddělení lesní družiny je zaměřeno na přírodu a pobyt v ní. Jeho program je připraven tak, aby děti trávily v lese nebo na louce minimálně 6 hodin týdně.

Program je připravován tak, aby shrnul a eventuálně rozšířil vědomosti, které se děti učí ve třídě při vyučování.

Program je vymyšlený na 2-3 hodiny denně, střídá se program ve třídě a program venku.

Celoroční program je koncipován tak, aby v každém ročním období děti prozkoumaly, co se právě v přírodě děje.

Na vycházky máme naplánovanou trasu a chodíme stále stejnou cestou, proto vybraly děti jeden strom, který, kdykoli se změní jeho vzhled, vyfotografujeme a tím nám vznikne série fotografií nazvaná Rok stromu. Ta zahrnuje celoroční práci.

4.2. Motivace

Programem nás provází skřítek Dubínek, který nám zanechává zprávy a úkoly, a tím nám přibližuje, jak to v přírodě chodí. Podporuje představivost a zvědavost dětí, která je v tomto období velká.

4.3. Plán práce na 1.měsíc

4.3.1. První týden - Roční období a Jaro

Tento týden si připomeneme roční období: jak jdou za sebou, které měsíce do nich patří, jaké aktivity v daném období můžeme dělat. Více probereme jaro, podíváme, se jaké rostlinky nám jaro přináší, pokusíme se naučit jejich názvy zpaměti. Budeme pozorovat, co se v přírodě na jaře mění, jak se mění půda, rostlinstvo, množství živočichů a podobně.

Cílem tohoto týdne je poznání ročního období Jaro.

První den – Roční období - ve třídě

První jarní den nám nechal Dubínek na stole obrázek slunce, měsíce a mraku. Pátráme dál a najdeme dopis s pohádkou o 12 měsíčkách, kterou si přečteme. V komunitním kruhu si zopakujeme, co všechno známe a víme o ročních obdobích. Paní vychovatelka píše či spíše maluje myšlenkovou mapu (je to z toho důvodu, že děti ještě nedokáží vše napsat), děti domalovávají své obrázky. Vysvětlíme si termíny z pohádky, které neznáme.

Aktivita 1: Hra na roční období

Pomůcky: bez pomůcek

Děti sedí na koberci, paní vychovatelka jmenuje roční období - nejdříve jak jdou po sobě, poté i na přeskáčku. Pantomimicky předvádíme, jak se v každém ročním období chováme a co děláme. Paní vychovatelka může ze začátku předvádět s dětmi. Končíme v ročním období, které chceme probírat - u nás JARO.

Aktivita 2: Krajina

Pomůcky: obrázek krajiny rozdělený na čtyři díly

Děti ke krajině domalují, co se v jakém období děje. Tedy jestli padá sníh a jezdíme na lyžích a bobech, nebo jestli se koupeme atd.

Aktivita 3: Hledáme sluníčko

Pomůcky: papírové talířky

Vychovatelka schová po třídě bílé papírové talířky, děti je hledají. Kdo si najde talířek, zespodu si ho podepíše a počká na ostatní v kruhu. Zde si povíme, co bychom z takového talířku mohli vyrobit, aby nám to připomínalo jaro. Debatu ukončíme tím, že si vyrobíme sluníčko.

Aktivita 4: Vyrábíme sluníčko

Pomůcky: kulatý papírový tácek, žlutý papír, krepový žlutý papír nebo žlutá čtvrtka

Kousky žlutého papíru lepíme na talířek tak, aby nám vzniklo krásně žluté sluníčko. Jako paprsky přilepíme proužky žlutého krepového papíru nebo žlutou čtvrtku nastříhanou do úzkých trojúhelníků. Děti mohou domalovat obličej. Kdo má své sluníčko hotové, dá si ho na své místo a počká na koberci na ostatní.

Aktivita 5: Koloběh květin

Pomůcky: slunce, mrak

Paní vychovatelka chodí se sluníčkem mezi dětmi a koho se dotkne, ten začne „růst“. Začínáme na zemi v klubíčku, a jak se nás sluníčko dotkne, začne semínko růst. Nejdříve se hýbe, pak si sedne na bobek, roste do podřepu, do předklonu, do stoje, nakonec jdou ruce nahoru jako květ, který se pomalu rozvíjí. Nakonec květ upadne, spadnou ruce podél těla. Protože sluníčko víc a víc zakrývá mrak a začíná podzim, rostlinky pomalu uvadají a dozrávají v nich nová semínka. Tento koloběh se dá několikrát zopakovat.

Zpětná vazba probíhá v debatním kruhu, při odchodu ze třídy děti hodnotí den na smajlících.

Druhý den – Roční období - venku

Půjdeme ven. Trasu procházky máme zaběhnoutou - okruh přes zalesněnou část, část přes louku, můžeme proto pozorovat změny jak v lese, tak na louce. Včera jsme si povídali o ročních obdobích, venku se pokusíme najít znaky JARA. Ty, které najdeme, označíme barevným papírovým rámečkem a můžeme je i vyfotografovat. Z těchto fotografií také můžeme vyrobit malou tematickou výstavku, kterou můžeme průběžně doplňovat. Zavoláme ostatní a povíme si, co jsme našli.

Aktivita 1: Mrazík

Pomůcky: obrázky vloček a slunce

Umístění: nejlépe na rovném neklouzavém povrchu, v přírodě louka, pokud je lehce do kopečka, nevadí, důležité je, aby nebyly v zemi příkopy a díry

Protože je ještě občas chladno, zahrajeme si běhací hru Na Mrazíka. Jedno nebo dvě děti jsou Mrazíci, ostatní jsou květiny. Ti, kterých se Mrazík dotkne, zmrznou, můžou je zachránit jen další dva, kteří jsou Slunce.

aktivita 2: Najdi svoji dvojici

Pomůcky: obrázky sluníček a mráček s různými výrazy v „obličejích“

Děti si z pytlíčku vylosují obrázky sluníček a mráček s různými obličejí. Pokusí se tvářit stejně jako sluníčko a hledají kamaráda, který se tváří stejně, zkontrolují obrázek, a pokud je stejný, chytanou se za ruku. Takto se rozdělili zábavným způsobem do dvojic, které budou potřeba v další aktivitě.

Aktivita 3: Závody siamských dvojčat

Pomůcky: šátky, jednoduché puzzle – obrázek rozstřížený na 8 dílů (příloha 1), láhev s uzávěrem, instrukce jsou obrázkové, protože ještě ne každý umí číst

Paní vychovatelka sváže dětem ruce, kterými se děti navzájem drží. Děti vyřáží v intervalu, jak jim jsou postupně zavazovány ruce. Tyto dvojice prochází připravenou trasu, kde plní úkoly. Složit jednoduché puzzle, zavázat a rozvázat uzel na provazu, doběhnout k dalšímu úkolu, otevřít a zavřít láhev, skákat žabáka k paní vychovatelce.

Na konci vycházky si povíme, jaké změny v přírodě jsme viděli, co jsme si pověděli a viděli zajímavého. Zhodnotíme, jak se nám podařila siamská dvojčata.

Třetí den - Jarní květiny – ve třídě

Když jsme přišli z oběda, našla jsem Dubínka na svém stole a měl pod sebou dopis.

„Děti, podívejte, skřítek Dubínek nám tu hlídá dopis, od koho asi bude? Přečteme si, kdo nám píše?“

Milé děti,

Potřebuji od vás pomoc. Smíchala se mi semínka kytiček a já teď nevím, co z nich vyroste. Pomůžete mi je roztřídit a zasadit?

Jarní víla

Aktivita 1: Poznáváme květiny od semínka ke květu

Pomůcky: látkový sáček, semínka slunečnice a máku, cibulky krokusů a tulipánů, rozstříhané obrázky těchto květin

Děti dostanou pytel plný semínek a cibulek, ty rozdělíme na hromádky. Z dopisu vypadnou i obrázky květin, a tak zkusíme přiřadit, která květina z kterého semínka vyrostla.

Když si myslíme, že to máme dobře, poskládáme rozstříhané obrázky (jednodušší puzzle), kde jsou jak květy, stonky, tak i cibulka nebo semínko, ze kterého rostliny vyrostly. Tím si zkontrolujeme, jestli jsme rozřadili semínka a cibulky správně.

Aktivita 2: Koloběh květin

U dopisu byl ještě obrázek - z malého semínka postupně vyrostla rostlinka.

V komunitním kruhu si o tomto obrázku popovídáme. Vysvětlíme si proces růstu květiny.

Aktivita 3: Sazení

Pomůcky: sklenice, sáčky, hlína

Když už máme semínka rozřazená, tak vezmeme skleničku, hlínu a zasadíme semínka a cibulky. Dáváme je tak, aby byly u stěny sklenice a bylo vidět, jak se mění a rostou. Je to na delší pozorování, ale na to máme celé jaro a děti se naučí o ně pečovat tak, aby rostliny vyrostly. Některé dáme do sáčků na okno, aby bylo lépe vidět, jak rostou. Některé dáme do skříně, aby byly ve tmě, a některé nebudeme zalévat. Na tomto dlouhodobějším projektu si ukážeme, co rostliny potřebují. Když rostliny vyrostou, přesadíme je ven do záhonu a budeme se o ně dále starat.

Aktivita 4: Najdi svoje dvojče

Pomůcky: obrázky květin (příloha 2), kolíčky, pastelky, omalovánky květin (příloha 3), atlas rostlin

Než půjdeme ven, zahrajeme si hru na zopakování: učitelka každému na záda připevní obrázek květiny, vždy dvěma (případně třem) dětem stejnou. Děti musí různými dotazy na barvu, velikost, tvar květů či listů, množství okvětních lístků apod. zjistit, co mají sami na zádech. Potom hledají kamaráda, který má na zádech stejnou květinu. Když se najde dvojice (nebo trojice) se stejnou květinou, jdou o ní hledat na chodbu informace. Když je najdou, přečtou si o ní zajímavosti a vybarví správně černobílou květinu, která je u atlasu položena (omalovánku).

Reflexe:

Skupinky, které mají hotovo, se sesednou do debatního kroužku na koberci, zhodnotí aktivitu. Když se sejdou všechny děti, každá skupinka povypráví o své květině, co se o ní dozvěděla nového, co už věděli, jestli ji už někdy viděli venku. Pak každý žák zhodnotí den, jestli se naučil něco nového, jak se mu aktivita líbila, co se podařilo a co případně ne. Vychovatelka zhodnotí práci ve skupinkách.

Čtvrtý den – Jarní květiny - venku

Motivace:

„Jak květiny vypadají na obrázku už známe, tak se za nimi půjdeme podívat do přírody, jestli najdeme některé z těch květin, o kterých jsme si včera povídali a ukazovali si je.“

Během vycházky si děti vyplní pracovní a úkolový list, který každý dostane. Během procházky budou děti tyto květiny hledat, a když některou z nich najdou, zakroužkují ji v pracovním listě. Kromě toho budeme pozorovat, co se ještě v přírodě děje zajímavého, hledat stopy zvířat, jestli už je vzhůru nějaký hmyz, splní pohybové úkoly, abychom si o tom mohli něco nového říct.

Děti rozdělím do skupin, do sáčku dám obrázky zalaminovaných květin, každé dítě si vylosuje jednu květinu, podle druhu květin se děti rozdělí do skupin.

Aktivita 1: Opakování s pracovním listem (příloha 4)

Na louce děti dostanou pracovní list a lepidlo. Ve vymezeném prostoru jsou rozházeny obrázky květin, které mají děti zobrazené i na pracovním listě. Po jednom vybíhají a hledají květiny, aby jim souhlasily s květinami na jejich pracovním listě, po donesení na stanoviště obrázků přilepí a napíší jejich název.

Aktivita 2: Živé květiny, třídění barev

Natrháme květiny i s listy a kořeny. Ke konci vycházky rostliny opatrně dáme na jednu hromádku. Děti jsou rozdělené do skupinek už z předchozí aktivity, proto skupinky použijeme i na třídění květin. Z družstva vybíhají jednotlivci a opatrně v hromádce hledají různé barvy květin. Každé družstvo má od každé barvy dvě květiny.

Aktivita 3: Zakládání a ukládání květin – příprava herbářování

Každé dítě má s sebou venku notýsek, vychovatelka každému ukáže, jak si

květiny uložit. Vysvětlíme si, proč to děláme a jak budeme druhý den s květinami pracovat.

Reflexe: Na konci vycházky proběhne v komunitním kruhu zhodnocení aktivit, kontrola názvů a debata, co se nového naučili.

Pátý den – Herbář – ve třídě

Po příchodu z oběda nacházím na stole Dubínka. Ten má pod sebou balíček a dopis. Balíček vypadá jako velká kniha, rozbalíme jej a podíváme se. Poté si přečteme dopis:

Milé děti,

Našel jsem v lese tuto knihu. Když jsem se do ní podíval, byla v ní spousta květin, které znám z lesa, ale byly placaté a suché, takže si je můžu prohlížet po celý rok. Naučíte mě, jak se to dělá? Nebo to také neumíte? A najdete někoho, kdo to umí a naučí nás to všechny?

Váš Dubínek

Prohlédneme si opatrně herbář a povíme si, jak se dělá.

Herbář je kniha, ve které jsou vylisované květiny. Nejdříve vytrhneme květinu i s kořeny, narovnáme ji mezi savé listy papíru tak, aby květ, listy i kořeny byly vidět. Přikryjeme dalším listem papíru a na pár dní květinu položíme pod několik knih, aby se vylisovala.

Aktivita 1: Zdobení sešitu

Pomůcky: sešity, barevné papíry, obrázky květin

Každé dítě dostane svůj sešit, barevnými papírky a obrázky si každý svůj sešit vyzdobí tak, aby si ho poznal a aby se mu líbil. Nakonec nalepíme štítky se jménem.

Aktivita 2: Zakládání květin

Pomůcky: květiny, které jsme si přinesli den předem

Ukážeme dětem, kam jsme květiny z předešlého dne založili. Opatrně se na

květiny podíváme, vysvětlíme dětem, že květiny se musí nechat lisovat několik dní, aby pořádně vyschly.

Aktivita 3: Části květin

Pomůcky: obrázek květiny z knížky, části květin z barevných papírů, aby je děti mohly skládat

Povíme si o obrázku a poté zkusíme z papíru poskládat květinu. Nejdříve si děti díky šablonám nastříhají různé části květin a pak z těch částí se pokusí sestavit svou zajímavou květinu.

4.3.2. Druhý týden - Hmyz

Tento týden prozkoumáme část hmyzí říše, blíže se podíváme na mravence a včely. Povíme si, jak komunikují, co jedí, vyzkoušíme si, jaké to je být včelou či mravencem.

Cílem tohoto týdne je, aby děti poznaly a věděly, jak žijí některé druhy hmyzu.

Šestý den – Broučci – ve třídě

Pomůcky: Cedulka **HLEDEJ A NAJDI**, rozstříhaná stránka pohádky z Karafiátových Broučků, plus obrázek.

Dubínek nám nechal na stole cedulku a na ní je napsáno: **HLEDEJ A NAJDI**. Ale co máme hledat? Děti tedy začnou hledat a najdou tuhle kus obrázku, tamhle kus pohádky, nakonec se nám spojí celý obrázek i s pohádkou (Broučci). Přečteme si pohádku, jenže nám chybí druhá strana. Tu už nikdo nenašel, proto podle obrázku zkusíme tuto pohádku dovyprávět. Povíme si, co jsme se dozvěděli z textu, který nám tu nechal Dubínek. Ukážeme si na obrázku různé druhy broučků a povíme si o nich něco zajímavého. Protože námi „studované“ druhy hmyzu (mravenci, včely) žijí ve společenství a při práci spolupracují, tak si zahrajeme pexeso, při kterém spolu děti také musí spolupracovat.

Aktivita 1: Běhací pexeso

Pomůcky: 2 tabulky s čtvercovou sítí 6x6 políček, obrázek čtvercové sítě 2x, pexeso květin a hmyzu (příloha 5)

Děti rozdělíme na dvě skupiny. Sadu obrázků pexesa také rozdělíme na 2 části stejné obtížnosti. Obrázky rozložíme na jedné straně třídy do 2 čtverců jako na pexeso (6x6 obrázků), pro malé děti je rozložíme na čtvercovou síť, aby si lépe zapamatovaly, kde daná kartička leží. Děti budou po dobu hry sídlit na opačném konci třídy, než je pexeso. Každé skupince přidělíme jednu prázdnou

tabulku 6x6. Děti si mezi sebou vyberou jednoho zapisovače a dva rádce, ostatní budou běhači. Po zahájení hry budou běhači po jednom běhat ke „svému“ pexesu na druhé straně třídy, otočí vždy 2 obrázky, zapamatují si, co na nich je a kde leží. Rychle se vrátí ke skupince a nahlásí např.: pampeliška B1, mravenec D4. Zapisovač objev zaznamená (písemně nebo obrázkem) do tabulky. Pokud rádci zjistí, že se obrázek už objevil, poradí dalšímu běhači, které dva obrázky má otočit. Cílem je co nejrychleji najít a zapsat všechny dvojice (pexeso+zápis). Vedoucí hry stojí u pexesa a kontroluje, zda děti nešvindlují.

Aktivita 3: Louka s broučky

Pomůcky: čtvrtka, široké štětce, tempery v odstínech zelené, barevný vlnitý papír, lepidlo, černý fix

Vyrobíme si každý louku s broučky. Natřeme čtvrtku různými odstíny zelené a na tuto plochu vystříháme broučky z barevného vlnitého papíru. Černým fixem jim domalujeme krovky, tykadla, nožky.

Den zakončíme v kruhu, kdy si zopakujeme, co jsme se dnes dozvěděli, na co se těšíme.

Sedmý den – Včely - ve třídě

Dubínek sedí na krabici. Když ji děti otevřou, je v ní sklenice medu a dopis. V něm se píše:

Milé děti,

kamarádky mi tu nechaly tento dárek a já bych se rád dozvěděl, v jaké továrně se taková dobrota vyrábí. Mohly byste mi to pomoci zjistit? Bohužel kamarádky jsou moc pracovité a neměly čas mi to vše vyprávět.

Moc vám děkuji, Váš Dubínek

Aktivita 1: Proces výroby medu

Pomůcky: čtvrtky A3, pastelky, tužky

Protože se děti ve vyučování učí o včelách, poprosím je, aby ve skupince zkusili takovou včeličku a proces, jak se med vyrábí, namalovat. Obrazy si vystavíme ve třídě a ukážeme je Dubínkovi. Vysvětlíme si celý proces výroby medu.

Díky tématu jarní květiny máme po třídě obrázky květin, zahrajeme si tedy na včelky.

Aktivita 2: Vyrábíme plástev a včelu

Pomůcky: žlutá a oranžová tempera, roličky od toaletního papíru nastříhané na 1,5cm široké proužky, bílý, hnědý a oranžový papír, lepidlo

Roličky slepíme tak, aby vznikla plástev, roliček můžeme slepit kolik chceme, záleží na tom, jak velkou plástev budeme chtít. Po slepení nabarvíme na žlutooranžovou. Včelky vyrobíme z oválu oranžového papíru, proužků hnědého papíru a dvou bílých křidélek, domalujeme černým fixem detaily.

Aktivita 3: Sběr medu

Pomůcky: barevná víčka, plástev z obalu od vajíček

U každé květiny jsou barevná víčka od PET lahve, děti jsou rozděleny do skupinek losem barevného víčka. Každá skupinka dostane plástev, která je vyrobena z obalu od vajíček. Úkolem je naplnit co nejrychleji svoji plástev pylem. Děti vybíhají ze skupinek jako jednotlivci a každý může vzít jen jedno víčko své barvy. Některá víčka jsou vidět, jiná jsou schovaná nebo se musí sáhnout do láhve. Děti se tak naučí, že z každé květiny se pyl dostává jinak.

Aktivita 4: Včela

Ukážeme si obrázek včely a popíšeme ji. Povíme si, proč takhle vypadá, kde nosí pyl.

Osmý den - Včely - venku

Aktivita probíhá na louce.

Včera jsme si pověděli a včelách a dnes si vyzkoušíme, jaké to je být včelou.

Aktivita 1: Sběrání pylu

Pomůcky: čtverečky černé čtvrtky, lupa

Každé dítě dostane čtvereček černého papíru a zkusí jako včelička běhat od květiny ke květině a nasbírat pyl. Ukážeme jim, jak pyl z květiny sklepat na papír. Dáme jim pár minut, poté děti svoláme a podíváme se, kdo kolik pylu nasbíral. Abychom částčky pylu viděli, podíváme se na ně přes lupu.

Aktivita 2: Rychlá včela

Pomůcky: víčka a nádoby, barevné tak, aby k sobě pasovaly (modrá víčka – modrá nádoba)

Děti rozdělíme do družstev, nejoblíbenější je rozpočítání první druhý.

Každá skupinka dostane nádobu, kterou musí co nejdříve naplnit. Každá nádoba má svou barvu, kterou je označena. Tým tedy sbírá víčka své barvy. Víčka jsou rozházena ve vytyčeném prostoru.

Aktivita 3: Královna vysílá své vojsko

Pomůcky: bez pomůcek

Motivace: Každé včela pozná svůj úl podle vůně královny. Existují také vetřelci, včely, které chtějí vniknout do úlu a krást med. Takové vetřelce včely také podle vůně odhalí a vypudí. My si zahrajeme mírumilovnější variantu tohoto souboje. Děti rozdělíme do dvou družstev, systémem první - druhý.

Dvě družstva stojí v řadě proti sobě, každé má svoji královnu – ta vysílá vojáka do boje.

Vybraný hráč jde zvolna k „nepřátelskému“ vojsku a sám si zvolí soupeře tím, že ho plácne do nastavené dlaně a rychle prchá zpět ke svému vojsku. Soupeř ho pronásleduje až k hranici protějšního vojska. Pokud ho chytí, získává ho jako svého zajatce, který se stává součástí jeho vojska. Pokud ho nechytí, vrací se sám. Poté vysílá vojáka druhá královna.

Devátý den - Mravenci – ve třídě

Dubínek nám nechal zprávu:

Milí kamarádi,

navštívil mě kamarád mravenec s tím, že mají v lese potíže. Poprosil mě, jestli bych sehnal pomoc.

Proto Vás prosím, jestli byste jim mohli pomoci, musíte se ale nejdříve naučit mluvit jejich řečí.

Moc vám děkuji, že jim pomůžete,

Dubínek

Mravenci se dorozumívají pachy, proto si zlepšíme čichové buňky.

Aktivita 1: Hledej podle čichu

Pomůcky: krabičky nebo lékovky s vatou, na které je nakapáno trochu éterického oleje, důležité je, aby vůně nebyla moc silná a nebyla cítit po celé třídě, ale jen v malé části místnosti. Odstraníme lavice a židle ke stěnám, aby do nich děti nemohly narážet.

Děti postupně pouštím do třídy, před vstupem jim ale zavážu oči šátkem. Děti po čichu hledají, kde je krabička. Když ji najdou, mohou si sejmout šátek a podívat se. Potom si stoupnou na stranu a je vpuštěno další dítě. Je i druhá možnost: vpustit do místnosti víc dětí, s tím, že vyhrává ten, kdo najde krabičku jako první, ale to je náročné. Dají se obměňovat jak vůně, tak místo, kde je krabička schována.

2: Průzkumnice

Pomůcky: tužky, papíry, víčka

Mravenci pracují v koordinovaných skupinách, jsou rozděleni na dělnice, chůvy, dělnice průzkumnice. Ty svou pachovou stopou určují cestu, kam mají jít dělníci pro potravu. My si zahrajeme na dělnice průzkumnice a dělníky. Mravenci nemluví, a tak my budeme komunikovat také bez řeči. Nejdříve se rozdělíme do skupinek, losováním víček, každá barva je jeden tým. Jeden ze skupiny je dělnice průzkumnice, vyrazí do třídy a hledá krabici s víčky jejich barvy. Pokud je najde, vrátí se zpět ke své skupině a namaluje jim plánec, kde ve třídě je krabice s víčky. Dělníci, zbylí členové skupiny, po jednom chodí do třídy a nosí víčka. Každý dělník unese jen jedno víčko. Kdo donese dřív všechna víčka, vyhrává.

Aktivita 3: Čichová kimovka

Pomůcky: 4 druhy éterického oleje různých vůní, pracovní list s mravenci - najdi cestu

Děti si stoupnou do řady, dají ruce za záda a paní vychovatelka mázne každému trochu éterického oleje na zápěstí. Je dobré mít více druhů, tři až čtyři. Když jsou všichni navonění, čichnou si, jak voní, a hledají kamarády, kteří voní stejně. Tyto skupinky si posedají do kruhu. Pokusí se namalovat mravence a prostředí, ve kterém žijí.

Desátý den - Mravenci - venku

Motivace: Při vycházce se pokusíme najít mraveniště. Ale když žádné v lese nenajdeme, zkusíme si ve skupinkách takové podobné mraveniště z jehličí postavit. Uvidíme, kolik času nám to zabere.

Aktivita 1: Mraveniště

Pomůcky: stopky, centimetr

Děti rozdělím do skupinek. Jako mravenci unesou jen jednu jehličku. Každé družstvo má své vytyčené území - tedy základnu svého mraveniště. Tyto základny jsou v ohraničeném kruhu. O kousek dál máme dáno, kde mohou brát jehličí, z jiného místa startují. Dáme čas na stavbu pět minut a uvidíme, jak máme pracovitě mravence.

Aktivita 2: Lanová cesta

Pomůcky: provaz, šátky

Mravenci dělnice, jak už víme, chodí na průzkum okolí, a když najdou něco k jídlu, vyrobí pachovou stopu. My sice tak dobrý čich nemáme, zkusíme se ale také orientovat bez pomoci zraku. Paní vychovatelka vyrobí označenou trasu (mezi pár stromů natáhne provaz, může to být i poměrně klikatá trasa), děti si zaváží oči šátkem, drží se provazu a procházejí celou trasu. Můžeme ztížit tím, že děti budou chodit pozadu, aby měly ztíženou sebeorientaci. Na konci si můžou sundat šátek.

Aktivita 3 : Dorozumívání bez řeči

Pomůcky: bez pomůcek

Protože víme, že mravenci se dorozumívají dotyky a nemluví, zkusíme si to.
Děti se bez mluvení mají seřadit podle velikosti.

4.3.3. Třetí týden - Les

Tento týden prozkoumáme les, podíváme se na něj od korun stromů až ke kořenům. Ochutnáme, očicháme a ohmatáme vše, co v lese roste. Cílem tohoto týdne je, aby děti poznaly části stromů.

Jedenáctý den - Stromy v lese – ve třídě

Dubínek nám připravil krabici plnou kůry, jehličí a obrázků. Také tam byl lísteček: „**Zvu tě domů.**“

Motivace: „Dubínek je z lesa, to všichni víme, ale poznáme v lese nějaké stromy?

Jak se stromy rozdělují? Jedny mají pichlavé listy a druhé je mají hladké? Je to tak?“

Aktivita 1: Části stromů

Pomůcky: obrázek částí stromů , šablony částí stromu

Povíme si, jak se nazývají části stromu, poté si děti rozstříhají části stromu, podle libosti je vybarví a složí si svůj strom podle své fantazie.

Aktivita 2: Doplnovačka

Pomůcky: podrobné obrázky stromů, přírodniny z krabice (kusy kůry, listy, plody), atlas stromů

Děti hledají dvojice - obrázek stromu a přírodninu, která je na koberci. Protože nemusí být k dispozici tolik přírodnin, stanou se z dětí malé skupinky, které mají stejný druh stromu. Najdou v atlase informace, a pak ostatním představí svůj druh stromu.

Aktivita 3: Lidský strom

Děti ve skupinkách zkusí ze svých těl na zemi vytvořit obraz stromu, je jedno, jestli listnatého či jehličnatého, na druhu příliš nezáleží.

Dvanáctý den - Stromy v lese - venku

Aktivita 1: Odpadky

Pomůcky: obal od vajíček na 10 vajec

Při vycházce budeme hledat přírodniny protikladných vlastností: mokré - suché, voňavé - páchnoucí, hrubé – hladké a podobně. Ty budeme ukládat do obalu od vajíček tak, aby dvojice byla vždy vedle sebe. Najdeme tedy pět dvojic.

Aktivita 2: Škatulata

Motivace: Když zvířata opustí své doupě, hnízdo, zkrátka bydliště, často se najde někdo, kdo jeho místo zaujme a toto bydliště si přisvojí.

Každé dítě si vybere určitý strom. Pro menší děti je lepší jejich strom označit třeba fáborkem ve výši pasu. Jedno dítě stojí uprostřed této skupiny stromů. Na heslo „Škatulata škatulata hýbejte se z místa na místo!“ si děti musí vyměnit „bydliště“, tedy strom. Ten, kdo je uprostřed, se snaží zabrat nějaký strom. Pokud se mu to podaří, jde doprostřed ten, na koho strom nezbyl.

Aktivita 3: Fotografování

Pomůcky: papírové rámečky, kolíčky

Motivace: „Děti, já zapomněla speciální květinový fotoaparát, pomůžete mi udělat fotky i bez tohoto fotoaparátu?“

Rozdáme dětem papírové rámečky a kolíčky, ve vytyčeném prostoru si dáme rozchod. Děti chodí s rámečkem a hledají tu nejkrásnější fotku. Tam pak umístí rámeček tak, aby to vypadalo jako vyfocená fotografie. Když mají všechny děti „vyfoceno“, projdeme si společně galerii. Každý fotograf nám řekne název fotografie a něco o ní.

Aktivita 4: Můj strom

Pomůcky: voskovky, papír A4

Ke konci vycházky na přehledném místě v lese dáme dětem úkoly: každé dítě si vybere strom, na papír frotáží obtiskne kůru, namaluje list či jehličku, a pokud ví, napíše název stromu, pokud ne, vymyslí mu vlastní zajímavé jméno.

Po dvaceti minutách děti svoláme a sedneme si do kruhu, ukážeme si výtvary, které si později vystavíme ve třídě.

Třináctý den - Rostliny v lese - ve třídě

Dubínek nám nechal na magnetické tabuli obrázek lesních pater a dopis:

Milé děti,

prohlédněte si obrázek. Víte, kde bydlím? Namalujte, co v každém patře najdete.

Váš Dubínek

V komunitním kruhu si popovídáme o lesních patrech. Povíme si, jaké přírodniny najdeme v lese.

Aktivita 1: Zooming

Pomůcky: obrázky k zoomingu (příloha 6), stačí tři k mechu a tři k borůvčí, jehličí, list, kůra

Ve třídě nám Dubínek nechal obrázek mechu a borůvčí, ale tak zvětšené, že málokdo ví, co nám to tam Dubínek vlastně nechal. Hledáme tedy ve třídě, zda nenajdeme ještě něco dalšího, co by nám pomohlo odhalit, co je na obrázcích. Každé dítě si najde jednu kartičku s různě zvětšenou přírodninou a zkusíme zjistit, jak jdou obrázky za sebou, tzv. zooming. Na nejmenším „zvětšení“ či fotografii 1:1 pak poznáme, o jakou přírodninu se jedná.

Aktivita 2 : Pod lupou

Pomůcky: krabice s přírodninami, lupa

Na stole v krabici najdeme větvičku borůvčí, kousek mechu, list, jehličí, kůru, houbu. Vše prozkoumáme pod lupou, čichem, hmatem.

Aktivita 3: Jedlé a nejedlé

Pomůcky: obrázky jedlých a nejedlých rostlin

Motivace: Jak živočichové poznají, co mohou sníst a co ne? Mohou jíst cokoli, co najdou? Povíme si o tom, co v lese můžeme sbírat, poté kartičky zamícháme, každému dáme jednu kartičku, děti je potom dávají po jednom tam, kam si myslí, že patří. Ty rostliny, které se dají jíst, dají do košíku a ty, které ne, dají do krabice. Poté vše zkontrolujeme.

Čtrnáctý den - Rostliny v lese všemi smysly - venku

Aktivita 1: Paletky

Pomůcky: papírové paletky (příloha 7) polepené oboustrannou samolepící páskou

Motivace: V dávných dobách si malíři barvy nekupovali hotové, ale vyráběli z přírodnin. Věděli, z jaké přírodniny mohou získat kterou barvu, například modrou barvu indigo ze stejnojmenné rostliny, hnědou barvu z výměšků sépie a podobně. My si zmapujeme, jaké barvy se dají najít v přírodě kolem nás.

Děti chodí po lese či louce a vyrábí barevnou paletku z přírodnin. Vysvětlíme dětem, že stačí malý kousek, že nemusí trhat celou větev stromu a podobně.

Aktivita 2: Volání zvěře

Pomůcky: šátky, zvířátkové pexeso, které rozdělíme na dvě poloviny

Motivace: Někteří živočichové se domlouvají pomocí zvuků. Zvuky také dovedou vyjádřit, že se blíží nebezpečí nebo k sobě samečci lákají samičku. Je to někdy docela složitá řeč. I my si ji vyzkoušíme.

Děti rozdělíme na dvě skupiny o stejném počtu. Potom si každý vylosuje obrázek zvířete – pro obě skupiny máme připraveny totožné obrázky, tedy máme dva obrázky jednoho zvířete, které rozdělíme, v každé skupině je jen jeden zástupce tohoto zvířete. Vždy dvě děti tedy potom mají stejné zvíře, ale jsou v různých skupinách. Nesmějí si je navzájem ukazovat nebo sdělovat. Jedna skupina potom jde na jeden konec hřiště, druhá na druhý a pak na sebe děti volají zvuky zvířat, která měli na kartičce. Když najdou svoji dvojici, jdou stranou do „vítězného kruhu“.

Aktivita 3: Vůňový koktejl

Pomůcky: hrnečky- kelímky

Motivace: Některá zvířata se dorozumívají pomocí zvuků, jiná pomocí pachů – například motýli nebo mravenci. Zahrajeme si na ně.

Každé dítě dostane hrneček a připraví pro ostatní vůňový koktejl z vůní, které najde v okolí (z jedné nebo více přírodnin) a pojmenuje ho. Následuje párty, kdy všichni „ochutnají“ koktejly, dávají jim jména a popisují své pocity.

Aktivita 4: Lesní hostina

Pomůcky: papírové talířky, na které hostinu připravíme

Vyzveme děti, aby přinesly z lesa nebo louky co nejvíce přírodnin, o kterých si myslí, že se dají jíst. Jedlé je vše, co není jedovaté. Zkontrolujeme, co kdo přinesl. Probereme, co je jedlé, co nejedlé a co jedovaté. Jedlé přírodniny ochutnáme, nejedlé a jedovaté vyhodíme. Výborné jsou sedmikrásky, mladé bukové listí, některé děti možná nevědí, že se dají jíst bukvice.

Patnáctý den - Les všemi smysly - ve třídě

Dnes nám Dubínek připravil tři obrázky, které už známe: ruka - hmat, oko - zrak, nos – čich. Povíme si o těchto smyslech, co už o nich víme, jak je používáme.

Aktivita 1: Čichačka

Pomůcky: sáčky s bylinkami, jehličím a přírodninami z lesa

Do sáčku připravíme bylinky, které děti budou přiřazovat k obrázku a názvu. Je dobré mít sáčky, které se dají rozevřít, aby se vše dalo zkontrolovat.

Aktivita 2: Hmatky

Pomůcky: látkový sáček s přírodninami, každý sáček má číslo

Děti strčí ruku do sáčku, kde ohmatají předmět a na papíru přiřadí číslo a obrázek. Nemusí zde být jen přírodniny.

Aktivita 3 : Pod lupou

Pomůcky: krabice s přírodninami, lupa

Na stole v krabičkách jsou rozděleny podle druhů větvičky borůvčí, kousek mechu, list, jehličí, kůra, houba. Nejdříve si vše projdeme, připomeneme, pak vše prozkoumáme pod lupou, čichem, hmatem. Pokud je dětí více, je lepší rozdělit je do více skupin, a zkoumají ve skupinkách.

4.3.4. Čtvrtý týden - Živočichové - v lese

Tento týden zůstaneme zase v lese, jen se podíváme na lesní obyvatele. Pokusíme se najít stopy toho, kdo v lese žije, zjistit, co jí a kde bydlí. Naučíme se indiánské značky a pokusíme se je stopovat.

Cílem tohoto týdne je, aby děti poznaly některé druhy lesní zvěře, jejich stopy, obydlí a potravu.

Šestnáctý den - Zvířata v lese – ve třídě

Po příchodu z oběda držel v rukou Dubínek dopis a v něm stálo:

Milé děti,

byl jsem pozván na křtiny čerstvě narozených obyvatel lesa. Vás s sebou vzít nemohu, ale nafotil jsem vám fotografie. Jen se mi trochu smíchaly. Prosím tedy vás, jestli byste mi pomohly je roztrždit a přiřadit, aby rodiny byly zase kompletní.

Děkuji,

Dubínek

V komunitním kruhu si nejdříve povíme, kdo v lese žije, co se se zvířátky na jaře děje.

Aktivita 1: Přiřazování mláďat k rodičům

Pomůcky: obrázky mláďat a rodičů, informace ke zvířatům

Každé dítě si vylosuje jeden obrázek. Někdo si vylosuje obrázek mláděte, někdo jiný samce nebo samice. Potom chodí po třídě a hledají zbytek „své“ rodiny. Když se najdou, jdou hledat informace o své rodině, aby se nám později v komunitním kruhu mohli představit.

Aktivita 2: Kde zvířátka bydlí

Pomůcky: obrázky lesních zvířat, obrázky doupat, lepicí pryž k přilepení papíru (nebo můžeme obrázky jen pokládat před domeček)

Motivace: Stejně jako my bydlíme ve svém bytě nebo domě, mají i zvířata svůj „domeček“, kde bydlí. Nazývají se různě: doupě, nora, pelech, hnízdo, úl a tak dále. Zkusíme najít zvířatům jejich obydlí.

Děti si vylosují zvířátko. Po třídě jsou různé obrázky domečků, kde zvířátka bydlí. Děti obcházejí domečky a přiřazují zvířátka tam, kde si myslí, že bydlí. Nakonec všechny domečky obejdeme a podíváme se, kde jaké zvířátko bydlí.

Sedmnáctý den - Lesní zvířata - venku

Aktivita 1: Safari s lesními zvířaty

Pomůcky: obrázky zvířat, tabulky s hodnotami

Do vytyčeného prostoru se rozhází větší množství obrázků zvířat, mohou být i duplicitní, pár metrů od vytyčeného prostoru je startovní čára. Děti mají za úkol nasbírat co nejvíce obrázků zvířat, po uplynutí daného času se vrátí na start. Srovnají si zvířata, stejný druh k sobě. Vychovatelka má tabulku, jakou hodnotu má který druh (hodnota se přiřazuje naprosto nahodile, nezáleží na žádných kritériích) - je dobré mít více variant, protože hra děti baví, ale když vědí, jakou zvíře má hodnotu, ovlivní to jejich sběr. Poté se spočítá, kolik má kdo bodů a zapíše se to do tabulky výsledků. Cílem hry je jednak poznat zvířata a také nasbírat co nejvíce bodů.

Aktivita 2: Hledání obydlí

Pomůcky: bez pomůcek

Protože jsme si včera povídali, kde zvířátka bydlí, mají děti za úkol během cesty najít aspoň jeden domeček, kde bydlí zvíře.

Aktivita 3: Obydlí

Povedlo se nám pár domečků po cestě najít, ale stále některá zvířátka nemají kde bydlet. Proto si děti vylosují zvířecí rodiny a každá rodina si postaví vlastní obydlí. Nemusí to být nora či mraveniště, může to být klidně jen domeček z přírodnin, které v lese najdeme.

Osmnáctý den – Stopy – ve třídě

Dubínek nám nechal dopis, dozvíme se, co nás čeká.

Milé děti,

můj soused z lesa mě poprosil o pomoc. Někdo mu rozbil domeček a on by rád zjistil, kdo to byl. Stopy vedly různými směry a byly různé. Proto prosím o radu vás - jste větší, rychlejší a určitě i chytřejší.

Váš Dubínek

Aktivita 1: Zvíře a jeho stopa

Pomůcky: obrázky lesních zvířat a jejich stopy (příloha 8)

Nejdříve si o stopách povíme, ukážeme si, které zvíře má jakou stopu. Po stole nebo po zemi rozházíme obrázky stop zvířat. Poté každému dítěti dáme obrázek zvířete a on musí v rozházených stopách najít tu svoji.

Aktivita 2: Trixeso

Pomůcky: trixeso, lesní zvířata

Děti jsou rozděleny do skupinek po pěti a hrají trixeso: hraje se stejně jako klasické pexeso, jen se hledají trojice. V této verzi hledáme zvíře, jeho stopu a jeho jídelníček. Děti si díky této hře zopakují to, co jsme si o zvířatech říkali.

Devatenáctý den - Stopy - venku

Nejen zvířata mají své stopy, ale i lidé. Indiáni však vymysleli stopovací značky, podle kterých si dávali vědět, kde co najdou. To si vyzkoušíme.

Aktivita 1: Odlévání stop

Pomůcky: sádra, voda, nádobka na míchání, lžíce, čtvrtka rozstříhaná na pruhy o šířce 10 cm

Při této aktivitě je nejdůležitější najít stopy. Nejčastější stopy v našem okolí jsou psí a koňské. Děti rozdělíme do čtveřic. Vysvětlíme dětem, jak se míchá sádra, v jakém poměru s vodou. Vždy jedna dvojice míchá sádru, druhá čistí stopu a postaví okolo stopy čtvrtku jako ohrádku, nakonec společně nalijí sádru. Stop je většinou okolo nás dost, proto si každá čtveřice najde svoji.

Aktivita 2: Indiánské stopování

Pomůcky: stopovací značky - obrázky a popisky zvlášť (příloha 9), tabulky s popisky i obrázky dohromady

Než nám stopy uschnou, zahrajeme si se stopovacími značkami. Děti nejdříve přiřazují stopovací značky k názvům. Když mají hotovo, dostanou tabulku, kde si vše zkontrolují. Pracují zase ve skupinkách, tak jak odlévali stopy.

Aktivita 3: Stopování na delší vzdálenost

Pomůcky: stopovací tabulka

První skupina, které uschne stopa, může připravit stezku pro ostatní. Značky vyrábějí z přírodnin, které najdou po cestě. Připraví 5 značek zhruba pět kroků od sebe. Ostatní skupinky je s odstupy sledují. Poté se vystřídají.

Dvacátý den - Lesní rodiny – ve třídě

Zopakujeme si, co jsme se tento týden naučili.

Aktivita 1: Lesní rodina

Pomůcky: papír A3, pastelky, fotografie zvířat,

Děti dostanou do skupinek velký papír, na který namalují jednu lesní rodinku. Co jí, kde bydlí i všechny její rodinné členy. Jde o koláž, protože děti ještě nedokáží dokonale namalovat členy lesní rodiny.

Aktivita 2: Závody rodin

Pomůcky: provázek, fotografie lesních rodin rozstříhaných na 8 kousků, stopky

Každá rodina má jiný počet členů, ale to nám nevadí. Děti - rodina jsou svázaný provázkem a plní úkoly: závody na rychlost po chodbě, složení lehkých puzzle obrázků jejich zvířecí rodiny.

Aktivita 3: Představení

V komunitním kruhu nám každá skupinka představí svojí rodinu. Začneme pantomimou, kdy rodina předvádí, kdo vlastně je. Po uhodnutí poví zbytku třídy, co vše ví o své rodině.

5. Diskuze a Závěr - zhodnocení úspěšnosti metod a postupů

5.1. Zhodnocení programu

Cílem této práce bylo vytvořit takový program, který by dětem postupně představoval přírodu formou hry. Nemá ambice naučit je o přírodě všechno, nechce suplovat výuku. Chce zabavit děti v přírodě a naučit je v přírodě se chovat, vidět ji jinak než dosud, poznat ji blíže. Chtěla jsem, aby se děti začaly na přírodu dívat minimálně jako na rovnocenného partnera, který si zaslouží naši pozornost a ochranu. Měly by poznat, že jsou její součástí a je i na nich, v jakém stavu příroda bude.

Částečně jsem program vyzkoušela letos na jaře s třiceti dětmi ve své třídě školní družiny na sídlištní škole v Praze poblíž Prokopského údolí. Proběhlo běhací pexeso, hledání stejného zvířete podle zvuku, „fotografování“ v přírodě přikládáním papírového rámečku, jarní květiny venku, lisování květin do herbáře, stavba mraveniště a lanová cesta. Nejvíce děti bavilo běhací pexeso, museli jsme ho několikrát opakovat, mělo opravdu úspěch. Ale i fotografování s papírovým rámečkem je velice zaujalo a viděli jsme několik opravdu krásných „záběrů“ přírody. Při stavbě mraveniště si děti uvědomily, kolik práce představuje stavba skutečného mraveniště, navíc vzhledem k velikosti, respektive malosti mravenců. Hledání lanové cesty při chůzi popředu bylo dost jednoduché, proto jsem posléze přidala i chůzi pozpátku, ta už byla složitější. Při jarních květinách venku byl trochu problém s pracovními listy, protože se zvedl vítr, ale děti to bavilo. Květiny jsme vylisovali, děti každý den kontrolovaly se zaujetím jejich stav. Finální herbář jsme už ale nakonec nesestavili, využili jsme květiny k výrobě obrazu louky. A při hledání podle zvuků jsme se nejvíce zasmáli.

Dialogem v komunitním kruhu jsme hodnotili, jak se program dětem líbil. Co je nejvíce zaujalo, jestli se dozvěděli něco nového. Z diskuze vyplynulo, že dětem se program líbil. Vždy se najdou tací, které třeba daný program hned

nezaujme, ale jakmile začne hra nebo tvůrčí činnost, i oni se přidají a užívají si to. Většina dětí však pracovala s chutí a nadšením. K tématům, která jsem s nimi probírala, jsem se ještě několikrát vracela a bylo vidět, že děti si spoustu věcí pamatují. Napsat program tak, aby se děti nenudily a ještě se naučily něco navíc, nebylo snadné. Myslím si však, že stojí za to se o to snažit. Děti některé části programu baví natolik, že si je chtějí zopakovat, což myslím není na škodu, alespoň si informace ještě lépe zapamatují.

5.2. Autoevaluace

Připravila jsem program tak, aby zaujal co nejvíce dětí. Není složitý na přípravu jednotlivých částí z hlediska náročnosti pomůcek, spíše vyžadují některé přípravy více času. Je mi líto, že jsem nemohla realizovat celý program, a tudíž nemohla získat skutečnou zpětnou vazbu. Podmínky na naší škole to zatím neumožňují. I to, co jsem realizovat mohla, mě však utvrdilo v názoru, že toto je dobrá cesta. Jen musím skloubit program s běžným chodem družiny, časově jej přizpůsobit a najít pro něj pravidelný termín.

Mám také připravenou část programu k realizaci na dětském táboře. Doufám, že i tam tento program bude fungovat tak, jak jsem doufala, když jsem ho připravovala.

6. Zdroje:

BŘICHÁČEK, Václav, 1998. Poselství skautské výchovy [online]. Druhé, první elektronické, z edice Skautské prameny. Praha: Junák – český skaut, 2017 [cit. 2018-06-23]. ISBN 978-80-7501-113-8. Dostupné z: <https://www.obchod.skaut.cz/e-knihy-zdarma/poselstvi-skautske-vychovy-ekniha.html>

DANIŠ, Petr, 2016. Děti venku v přírodě: ohrožený druh? : proč naše děti potřebují přírodu pro své zdraví a učení. Praha: Ministerstvo životního prostředí. ISBN 978-80-7212-610-1.

E-SCHOVKA: zvířecí rodina, lesní zvířátka, 2014. *Eschovka.cz* [online].

Praha: e-schovka, [cit. 2018-08-23]. Dostupné z: <https://www.eschovka.cz/>

HERRMANN, Ève, 2017. 100 aktivit Montessori: objevujeme svět. Přeložil Jana CHARTIEROVÁ. Praha: Svojtka & Co.. ISBN 978-80-256-2138-7.

MARÁKOVÁ, Ivana, 2006. Pranostiky a hry na celý rok. Praha: Portál,. ISBN 80-7367-164-6.

MLČOCHOVÁ, Markéta, 2012. Neobyčejný rok předškoláka: hry pro předškolní děti s kalendáři významných událostí. Ilustroval Edita PLICKOVÁ. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0184-7.

KARAFIÁT, Jan. *Broučci*. Ilustroval Jiří TRNKA. Praha: Studio trnka, 2011. Jiří Trnka. ISBN 978-80-87209-82-0.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online], 2002. Praha: MŠMT, [cit. 2018-06-23]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/metodicky-pokyn-k-postaveni-organizaci-a-cinnosti-skolnich-druzin?highlightWords=%C5%A1koln%C3%AD+dru%C5%BEina>

NEUMAN, Jan, 2000. Dobrodružné hry a cvičení v přírodě: [od 9 do 99 let]. Vyd. 3. Praha: Portál. ISBN 80-7178-405-2.

NĚMCOVÁ, Božena. O dvanácti měsíčkách [online]. V MKP 1. vyd. Praha : Městská knihovna v Praze, 2012 [aktuální datum citace e-knihy – př. cit. rrrr-

mm-dd]. Dostupné z WWW: .

PÁVKOVÁ, Jiřina, 2002. Pedagogika volného času. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál. ISBN 80-7178-711-6.

PLACE, Marie-Hélène, 2018. Velký, větší, největší sešit Montessori Příroda: s Baltazarem a také Pepínem! Ilustroval Caroline FONTAINE-RIQUIER, ilustroval Anna KARLSON, přeložil **SVOJTKOVÁ**. Tereza, Praha: Svojtka & Co. ISBN 978-80-256-2286-5.

SLOUPOVÁ, Miroslava, 2011. Rok s krtkem: [náměty pro práci s předškolními dětmi]. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-775-6.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2012. Vývojová psychologie: dětství a dospívání. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2153-1.

VOŠAHLÍKOVÁ, Tereza, 2012. Ekoškolky a lesní mateřské školy: praktický manuál pro aktivní rodiče, pedagogy a zřizovatele mateřských škol. 2., aktualiz. vyd. Praha: Ministerstvo životního prostředí. ISBN 978-80-7212-593-7.

Woodcraft - Liga lesní moudrosti [online], 2018. Praha: Liga lesní moudrosti, Senovážné nám. 24, 116 47 Praha 1,[cit. 2018-06-23]. Dostupné z: https://www.woodcraft.cz/index.php?right=filozofie_4zakon&lan=cs

Objevy na každém kroku: zápisník školáka v přírodě, 1989. ÚV Českého svazu ochránců přírody. Praha: Vydavatelství Naše vojsko, n.p. ISBN 310012288. ISSN 310012288.

Junák – český skaut, z. s. Wwww.skaut.cz [online]. 2018 [cit. 2018-06-1].

7. Seznam příloh

1. Obrázek ročních období na puzzle
2. Obrázky květin na hru Hledej dvojici
3. Omalovánky jarních květin
4. Pracovní list s květinami
5. Tabulka k běhacímu pexesu
6. Zooming
7. Paleta
8. Stopy zvířat a zvířata
9. Indiánské stopovací značky

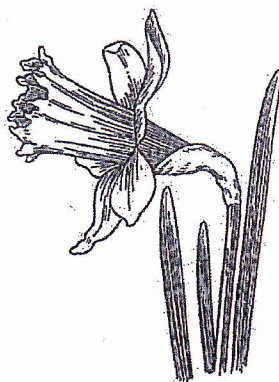
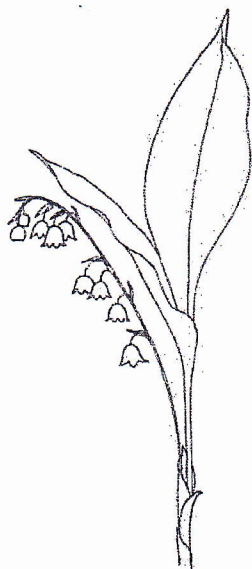
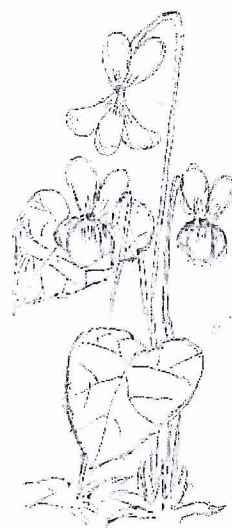
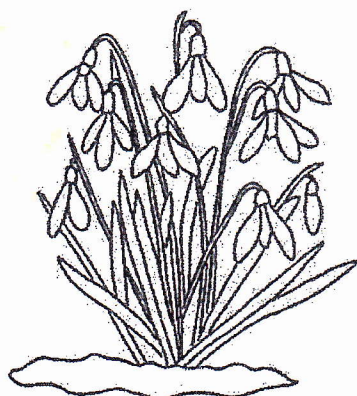
Příloha 1 obrázků ročních období na puzzle

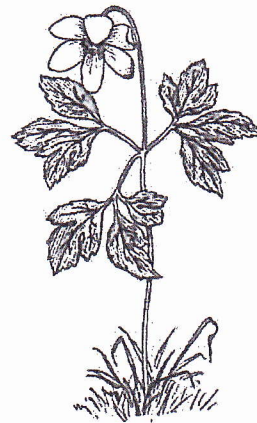
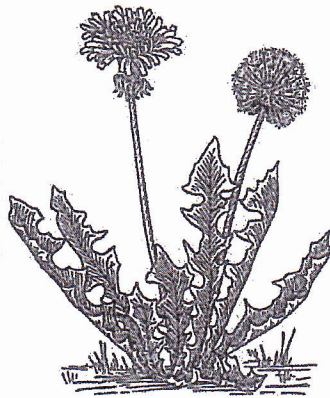

Příloha 2 obrázky květin na hru hledej dvojici

Příloha 3 omalovánky jarních květín

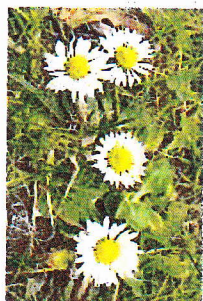

Příloha 4 pracovní list s květinami

	VÁŠ OBRÁZEK	NÁZEV
		
		
		
		
		

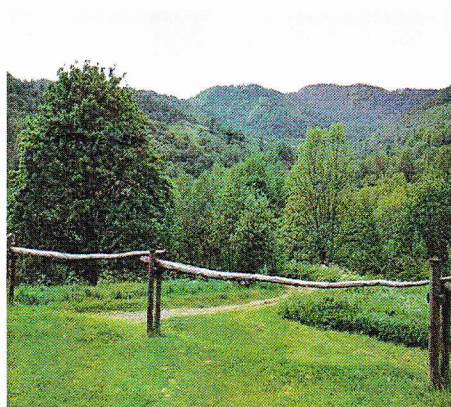
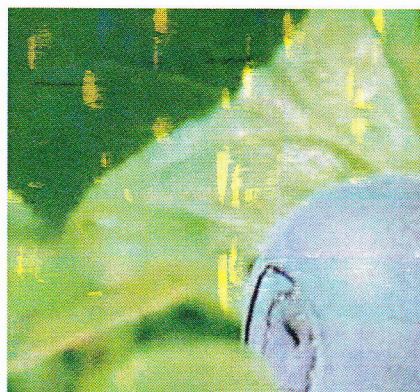
	VÁŠ OBRÁZEK	NÁZEV
		
		
		
		
		

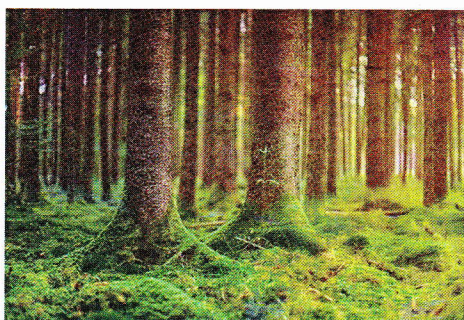
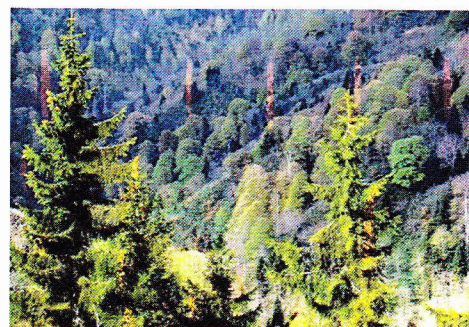
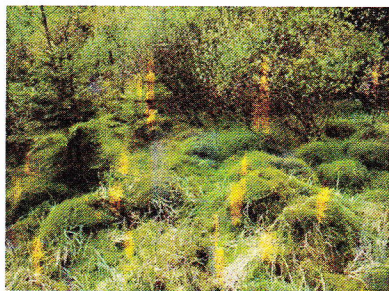

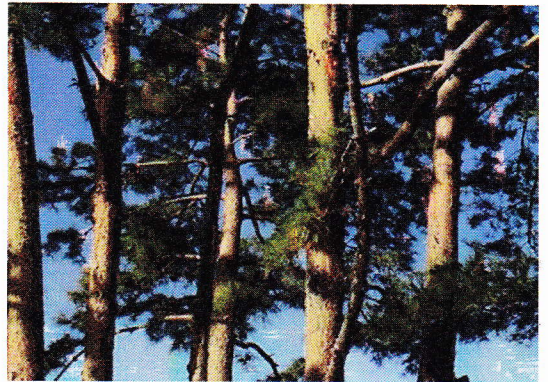
Příloha 5 tabulka k běhacímu pexesu

	1	2	3	4	5
A					
B					
C					
D					
E					

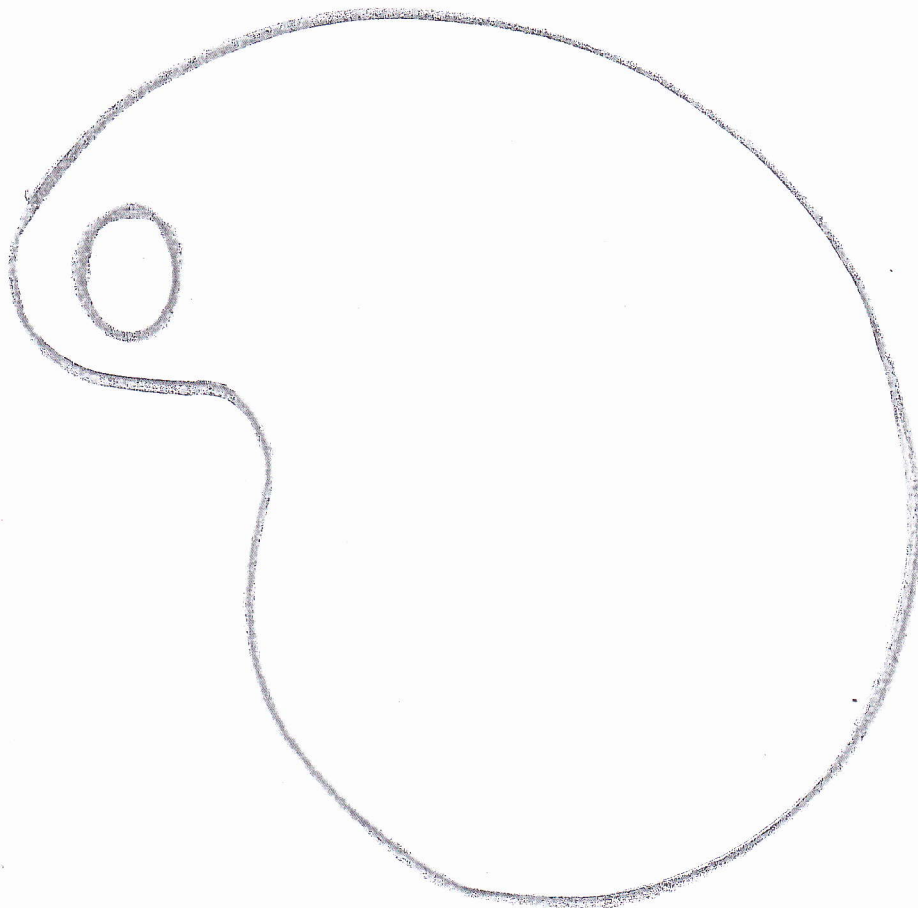
Příloha 6 zooming

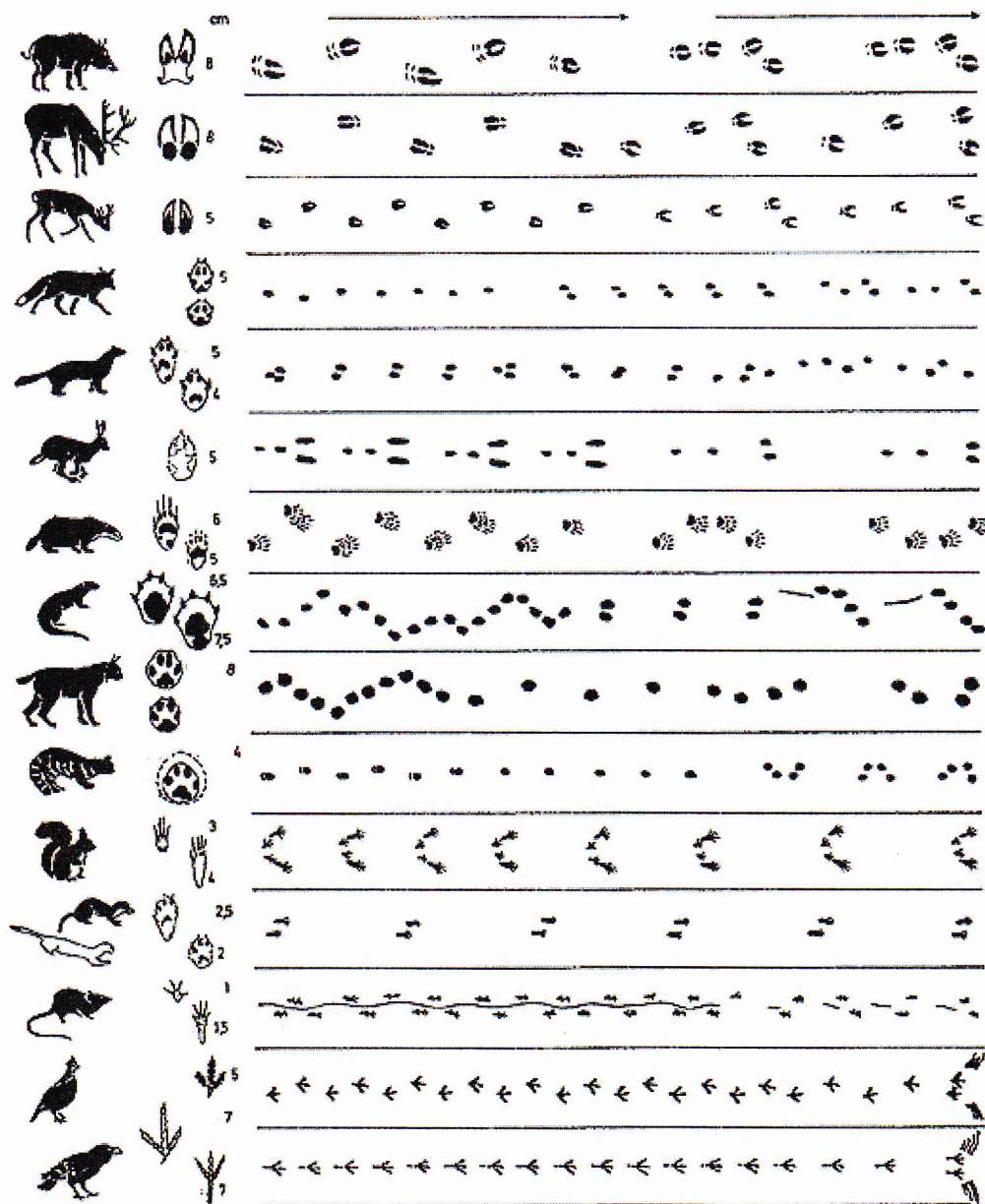

Příloha 7 paletka

Příloha 8 stopy zvířat a zvířata

Příloha 9 indiánské stopovací značky

	JDI TÍMTO SMĚREM		DOPIS ZOE
	ODBOČ VLEVO		POZOR PŘEKÁŽK.
	ODBOČ VPRAVO		SMĚR TABOR
	POSPĚŠ SI		ROZ- DĚLTE SE ODE- SEL JSEM TUDY
	BĚŽ VELMI RYCHLE		PŘE- BRŮD SE
	POZOR! NEBEZPEČÍ! TUDY NĚCHOŮ		VRÁ- TIM SE
	ZASTAV SE NA 10 MINUT		JDI PODLE ZNA- ČENÍ
	DOPIS 5 KROKŮ		KON- ČIM ZNA- ČENÍ